

"לה' – ולגדעון"

קריאה בסיפור גדעון (שופטים ו'ח')

במאמר זה ברצוננו להציע קריאה ספרותית לפרקים ו'ח' בספר שופטים – סיפור גדעון. מספר קריאות ספרותיות רחבות הוצעו לסיפור גדעון,¹ וחלק מן הדברים שנציג כבר הוזכרו; אך נדמה כי עד עתה לא הוצעה הצעה הרמוניסטית, המפרשת את כל היחידה לאורה של תמה אחת, המניעה את העלילה מתחילתה ועד סופה.² בשל אריכותו של סיפור גדעון, קשייו הרבים ומורכבותו הספרותית, מדובר במשימה שקשה לעמוד בה, ולא עלינו המלאכה לגמור. תרומתו של מאמר זה תהיה בין השאר במתן תשומת לב רבה לפרטים ולתופעות שיכולים להוסיף להבנת הסיפור. בסיכום הדברים נעסוק במקומו של סיפור גדעון בספר שופטים ונאיר את מרכזיותו כנקודת מפנה בספר.

א. פתיחה (ו', א-י)

סיפור גדעון פותח בתיאור נתינת ישראל ביד מדיין בעקבות חטאיהם. שישה

* ברצוני להודות לחברי, ר' עמנואל מאייר, שעשה ימים כלילות בליבון הסוגיות עמי; מאמר זה הוא פרי לימודנו המשותף. מטעמי קיצור לא נתאר קריאה צמודה של המקראות ונשתדל להדגיש רק את הטעון הדגשה לשם ביסוס טענותינו. מובאה סתמית במאמר זה מתייחסת לספר שופטים.

1. לדוגמה: א' עסיס, *למען עמו ולמען עצמו*, תל אביב 2006, עמ' 19-106; י' רוזנסון, *שפוט השופטים – עיונים פרשניים בספר שופטים*, אלון שבות תשס"ג, עמ' 102-131. בנוסף יש לציין את: W. Bluedorn, *Yahweh Versus Baalism – A Theological Reading of the Gideon-Abimelech Narrative*, Sheffield 2001, pp. 57-181, שאף שאיננו מסכימים עם המסקנה הכללית של דבריו, עמד על מספר נתונים שתרמו לטענתנו. בלודורן עצמו, כמונו, טוען כי תמה אחת חורזת את כל סיפור גדעון, ואליו הוא מצרף גם את סיפור אבימלך (שופטים ט').
2. במחקר הביקורתי הקלסי מקובל היה לראות בחטיבה המתחילה לאחר הדיון עם בני אפרים (ח', ד ואילך) 'מקור' נפרד, המתאר את מלחמת גדעון כקרב נקמה משפחתי ולא כסיפור ישועה, ואשר חלקו הראשון חסר. להרחבה ולהתמודדות עם טענות הביקורת עיינו: י' קויפמן, *ספר שופטים*, ירושלים 1962, עמ' 147-151; י' אמית, *שופטים – מקרא לישראל*, תל אביב תשנ"ט, עמ' 156-157. מסקנתם הקיצונית של החוקרים הללו מבליטה את הקושי ביצירת קו אחדותי החורז את שני חלקי הסיפור, הנראים כעוסקים בנושאים שונים, ולכאורה אף סותרים זה את זה במספר נקודות.

פסוקים מפורטים הוקדשו לכך, והדבר מבליט את קושי השעבוד. הפסוק "ותעז יד מדין על ישראל" (ו', ב) מזכיר את הצלחתו של עתניאל: "ותעז ידו על כושן רשעתים" (ג', ז), והדבר מדגיש את ההיפוך שחל בישראל, ממנצחים למנוצחים.³ תיאור השעבוד מסתיים, כבסיפורי השופטים הקודמים, בזעקת ישראל לישועה, וזו נכפלת בפסוק הבא, הפותח את דברי האיש הנביא:

וַיִּזְעַקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'. וַיְהִי כִּי זָעַקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה' עַל אֲדוֹת מִדְיָן... (ו', ו-ז).

החזרה מגבירה את המתח לקראת הבאות. מתוך השוואה לסיפורים הקודמים ידוע לקורא שלאחר הזעקה אמורה לבוא ישועה, והנה ה' שולח איש נביא אל בני ישראל (פס' ח). ביאת האיש הנביא מחזקת את הציפייה להופעת המושיע, כפי שבסיפור דבורה וברק – לאחר תיאור הזעקה – הופיעה אישה נביאה, שהקימה מושיע בשליחות ה'. מפתיע אפוא לגלות, כי האיש הנביא אינו מקים מושיע לישראל, אלא רק מוכיח אותם:

כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי הֶעֱלִיתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאֶצִּיא אֶתְכֶם מִבֵּית עַבְדִּים. וְאֶצֶּל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד כָּל לְחָצִיכֶם וְאֶגְרֹשׁ אֹתְכֶם מִפְּנֵיכֶם וְאֶתְּנֶה לְכֶם אֶת אֶרֶץ. וְאִמְרָה לְכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִירָאוּ אֶת אֱלֹהֵי הָאֻמִּים אֲשֶׁר אַתֶּם יוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ. וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי (ו', ח-י).⁴

הנביא מזכיר לעם את ישועות ה' ביציאת מצרים ובנתינת ארץ כנען לבני ישראל, ובהמשך לכך את דרישת ה' מהעם לא לירא את אלוהי האמורי – דרישה שלא בוצעה בפועל. נראה כי דברי הנביא בהקשרם – לאחר זעקת ישראל לישועה – הם בעצם תגובתו של ה' לזעקה, ונועדו דווקא להבהיר לישראל מדוע ה' לא יושיע. ה' דרש מישראל שלא לעבוד אלוהים אחרים, ומשדרישה זו לא התקיימה, מדוע יושיעם? נראה אם כן שזעקת ישראל נענית בשלילה. עם זאת, ניתן אולי למצוא בדברי הנביא רמז לעם: אם יחזרו בתשובה ולא ייראו את אלוהי האמורי, או אז ה' יושיעם!

בניגוד לסיפורי השופטים הקודמים (עתניאל, אהוד ודבורה), אשר התמקדו רק בתיאור ישועת ה' הגדולה, סיפור גדעון פותח בדיון על חטאי ישראל, ודיון זה ימשיך לאורך הסיפור, כפי שיוצג להלן. זו הפעם הראשונה בסיפורי השופטים שבני ישראל נדרשים לחזור בתשובה כתנאי מקדים לישועה. אך דא עקא, הדרישה לחזרה בתשובה כתנאי מקדים לישועה עומדת לכאורה בסתירה לפסוקים הבאים, שבהם ה'

3. ייתכן שאזכור 'עזה' כקצה תחום שליטת מדין ("עד בואך עזה" – ו', ז) משמש כמשחק מילים עם הביטוי "ותעז יד מדין..." (ו', ב).

4. העובדה שדברי ה' אינם מסתיימים במסקנה יכולה להיות מוסברת גם כציפייתו של ה' לתגובה של העם, שתבוא בהמשך בפיו של גדעון.

"לה' – ולגדעון" – קריאה בסיפור גדעון (שופטים ו'ח')

דווקא שולח מושיע לישראל בדמותו של גדעון, אף שישראל לא עזבו את הבעלים! כדי לענות על הקושי הזה, יש לעיין בסיפור הקדשת גדעון.

ב. תגובת גדעון ושליחותו (ו', יא-כד)

תיאור המפגש בין מלאך ה' לגדעון פותח בתיאור ישיבתו של המלאך "תחת האלה אשר בעפרה אשר ליואש אבי העזרי" (ו', א).⁵ כפי שהעירו רבים,⁶ אלה מתוארת במקרא כעץ שתחתיו מקריבים לעבודה זרה (יחזקאל ו', יג; הושע ד', יג). האם גם האלה בעפרה שימשה למטרה זו? הדבר תלוי בהבנת המילים "אשר ליואש אבי העזרי". רד"ק פירשן כמוסבות על עפרה: העיר עפרה שייכת ליואש אבי העזרי. הוא מחזק את פירושו בעזרת פסוק כד בפרקנו, המכנה את העיר 'עפרת אבי העזרי'. ברם ניתן לערער על פירוש זה דווקא מתוך הפסוק הבא להוכיח אותו: עפרה היא 'עפרת אבי העזרי', היא שייכת למשפחת אביעזר – אך לא ליואש עצמו! באמת, כפי שעפרה היא 'עפרת אבי העזרי', כך גם יואש עצמו הוא 'יואש אבי העזרי'. בפסוק יא, לטענתנו, האלה היא זו המיוחסת ליואש. לפיכך יש לקרוא את שני ההיגדים ("אשר... אשר...") כמוסבים שניהם על האלה. את טענתנו ניתן לחזק מתוך השוואה לפסוקים ביחידה הבאה, העוסקת בהריסת מזבח הבעל: "ויהי בלילה ההוא ויאמר לו ה' קח את פר השור אשר לאביך ופר השני שבע שנים והרסת את מזבח הבעל אשר לאביך..." (ו', כה). פר השור – שיועד אל נכון לעבודה זרה – הוא "אשר לאביך"; מזבח הבעל – שנועד לעבודה זרה, ללא ספק – הוא "אשר לאביך"; והאלה גם היא "אשר ליואש". הדבר מעמיד את האלה בהקשר פולחני, בדומה לחפצים הנוספים השייכים ליואש. רוזנסון טוען שהמלאך מנסה לסמן לגדעון את הבעיה העומדת ברקע הסיפור: בני ישראל נמצאים 'בצלה' של עבודת הבעל.⁷ כדי לזכות לישועת ה', יש להסיר אותה. לפי דברינו עד כה, זו גם האמירה שנמסרה בפי האיש הנביא בפסוקים הקודמים.

לקריאת המלאך "ה' עמך גבור החיל" (ו', יב), מגיב גדעון בנחרצות: "בי אדני ויש ה' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו לאמר הלא ממצרים העלנו ה' ועתה נטשנו ה' ויתננו בכף מדין" (ו', יג). גדעון תמה היכן ה' ונפלאותיו, ומסכם כי עתה ה' נטש את ישראל. לכאורה תמיהתו של גדעון מקוממת: "ולמה מצאתנו כל זאת?!" – שהרי התשובה לתמיהתו כבר ניתנה בדברי האיש

5. ייתכן שכינויו של יואש 'אבי העזרי' טומן בחובו – מלבד ייחוס למשפחת אביעזר – גם רמז לכך שבנו עומד להיות 'העזרי' = המושיע. בלודורן (לעיל, הערה 1), עמ' 72, מעיר שהשם 'אבי העזרי' מופיע בהמשך רק בחתימת פרשיות, דבר המדגיש את הביטוי ומוביל את הקורא לתת לו משמעות סמלית.

6. ראו למשל: רוזנסון (לעיל, הערה 1), עמ' 106; בלודורן (לעיל, הערה 1), עמ' 71.

7. רוזנסון (לעיל, הערה 1), עמ' 106.

הנביא: ה' נתן את ישראל ביד מדיין מפני שהם נטשוהו ועבדו את אלוהי האמורי! בנוסף, אזכור העלייה ממצרים מופיע גם בדברי הנביא וגם בדברי גדעון, והדבר מעמיד את שתי האמירות זו לעומת זו ומעמת ביניהן,⁸ כך שנראה כי דבריו של גדעון מהווים במידה מסוימת תגובה לדברי הנביא. בעוד שה' טוען – בפי הנביא – כי הוא העלה את ישראל ממצרים והם עזבו אותו, בא גדעון וטוען את ההפך: ה' אמנם העלה אותנו ממצרים, אך הוא אשר נטש אותנו!⁹

בעצם גדעון חולק על דברי הנביא, שהישועה מותנית בחזרתם של ישראל בתשובה, ולפיכך דבריו מנוסחים כהיפוכם של דברי המלאך. לדברי גדעון, על ה' להושיע את ישראל למרות חטאיהם, ולפיכך יכול עדיין גדעון לתהות היכן הוא ה' ואיה נפלאותיו.¹⁰ גדעון 'חולק' על דרישתו של ה', והדבר המפתיע הוא תגובת ה' לדבריו: "ויפן אליו ה' ויאמר לך בכחך זה והושעת את ישראל מכף מדין הלא שלחתיך" (ו', יד). למרות דברי הנביא, אשר מהם נובע כי ה' לא יושיע את ישראל, ה' כביכול משנה את דעתו ושולח את גדעון להושיע את ישראל. ייתכן אף שהמילים "לך בכחך זה" מכוונות ל'כוח הטענה' של גדעון, אשר כביכול גרמה לה' לשנות את דעתו.¹¹

8. עסיס (לעיל, הערה 1), עמ' 32-33.

9. חוקרים רבים התעלמו מן האמירה הזו שבדברי גדעון והתמקדו ברגשותיו המתפרצים של גדעון בדברים אלו או בהצגת גדעון את עצמו כחלק מכלל ישראל (בהפיכת לשון היחיד בדברי המלאך, "עמך", ללשון רבים – "עמנו... מצאתנו..."). בכך לעניות דעתנו התעלמו מהדיון המניע את כל העלילה העומדת להתרחש, כפי שיפורט להלן. בלודורן (לעיל, הערה 1), עמ' 80, התייחס אמנם לפער בין דברי הנביא לדברי גדעון, אך סבר שמכאן משמע שבדברי הנביא לא הגיעו לאוזניו של גדעון, ולכן יכול היה גדעון להעלות טיעון שהנביא בדבריו כבר הגיב אליו. לעניות דעתנו, אפשרות זו לא מסתברת מבחינה פרשנית. גם אם במציאות תיתכן האפשרות כי גדעון לא שמע את דברי הנביא, הרי הדבר מתואר בפסוקים כנאמר לכל העם – וגדעון בכללו.

10. מן הפסוקים ניתן להבין שזוהי טענת גדעון, אך לא ברור על מה אמירתו מתבססת. מדוע על ה' להושיע את עמו גם אם הם לא עמדו בהתחייבויותיהם? ייתכן אולי שאזכור יציאת מצרים נועד להציג תקדים: גם במצרים עבדו בני ישראל עבודה זרה, ובכל זאת ה' הושיעם (עיינו יחזקאל כ', ה-ז). כך פירש למשל ר' יעקב פידנקי (בתוך: פירוש על נביאים ראשונים לאברבנאל, ירושלים תשט"ו, עמ' קטז): "ואיה כל נפלאותיו וגו' הלא ממצרים העלנו. חז"ל אומרים שפסח היה ומשום זה זוכר יציאת מצרים. ונראה דטעם זכירת מצרים הוא לומר דבאותו זמן היו ישראל גוי מקרב גוי ולא היו כדאי לעשות להם נסים ונפלאות, ועם כל זה הוציאם משם, א"כ למה נטשנו ה' עכשיו ביד מדיין". הזיקה ליציאת מצרים מתחזקת לאור ההשוואה המוכרת בין סיפור הקדשת גדעון לסיפור משה בסנה (ראו למשל: רוזנסון [לעיל, הערה 1], עמ' 110), שבו נשלח משה להושיע את ישראל ממצרים. הרמיזות הרבות לסיפור זה מחדדות את הרצון להזכיר לקורא את תקדים יציאת מצרים כרקע להבנת סיפורנו.

11. עסיס (לעיל, הערה 1), עמ' 34, מעיר כי "הפירוש המתקבל ביותר על הדעת הוא שכוחו 'זה' מתייחס לדברים שאמר גדעון למלאך". עסיס הסביר את הקשר בצורה שונה משלנו, אך

האומנם ה' שינה את דעתו? האם חזרתם של ישראל בתשובה אינה מהווה עוד תנאי מקדים לישועתם? בעוד מספר פסוקים יישלח גדעון להרוס את מזבח הבעל בעפרה, ונראה מכך כי דרישה לחזרה בתשובה עדיין קיימת. יש להבין את שליחותו של גדעון בצורה מורכבת יותר: כשהוא נשלח להושיע את ישראל, הדבר כולל לשם כך גם את החזרתם בתשובה. ה' לא 'יתר' כביכול על הדרישה לחזרה בתשובה; ה' אמנם כבר בחר מושיע, אך מושיע זה יצונו בצורה מפורשת להרוס את פולחן הבעל, לפני שיוכל לצאת למלחמה.

למעשה, ייתכן שה' רומז לגדעון עוד לפני סיפור הריסת מזבח הבעל, שהדרישה להסרת פולחן הבעל עדיין קיימת, וזאת בעזרת האות שמבצע המלאך במנחה שהגיש גדעון. תיאור האות מפורט ביותר – חמישה פסוקים שלמים (ז-כא), ויש להבין מהי מטרת הפירוט. ההקשר הפולחני של האות ניכר. גדעון מביא גדי עזים ואיפת קמח מצות, והוא 'מגיש' מנחה. בפסוק מודגש היכן מגיש גדעון את המנחה: "ויוצא אליו אל תחת האלה ויגש" (ו', יט), והמיקום שבו הוגשה הוא משמעותי – שכן המלאך מגיב מיד בדרישה לקחת את המנחה ולהניחה במקום אחר, "אל הסלע הלז" (ו', כ). ייתכן שכינוי הסלע 'הלז' מעיד על הריחוק מן המקום שבו עומד המלאך, כביכול אומר הוא לגדעון: 'הרחק את המנחה הזו ממקום זה'.¹² גדעון מן הסתם התכוון בפשטות לתת למלאך מנחה, ולא הגיש אותה תחת האלה אלא רק משום ששם עמד המלאך; אך המלאך מנצל זאת כדי להבהיר לגדעון בצורה סמלית נקודה חשובה: בכך שהוא אינו מוכן לקבל את המנחה תחת האלה – מקום שבו נוהגים להקריב לבעל, נרמז לגדעון כי למרות העובדה שה' שלחו להושיע את ישראל, אין הוא מוכן לוותר על דרישתו העקרונית שישראל יחזרו בתשובה. המלאך דורש מגדעון לקחת את המנחה שהגיש, להרחיק אותה מן האלה הפולחנית ולהניחה על הסלע. רק אז עולה האש מן הצור ואוכלת את המנחה – ביטוי מקובל במקרא לקבלת הקרבן ולהירצותו בעיני ה'.

אם נכונים דברינו עד כה, ייתכן שיש בהם כדי להסביר חילוף תמוה בשמות ה' ביחידה זו. לאורך היחידה שולט שם הו"ה, והמלאך מכונה "מלאך ה'"; אך כשהמלאך מגיב להגשת המנחה תחת האלה, הוא מכונה לפתע "מלאך האלהים" (ו', כ). לדעתנו, הגשת המנחה "תחת האלה" מבטאת ריחוק רעיוני מה', ולפיכך המלאך מכונה "מלאך האלהים" – שמו הכללי של האל, ביטוי המבטא ריחוק. לאחר שגדעון יגיש את המנחה במקום ובדרך הרצויים, המלאך ישוב להיות "מלאך ה'" (ו', כא-כב). היחידה מסתיימת בכך שגדעון בונה מזבח לה' וקורא לו על שם המאורע, ובכך מקים דרך ראויה לעבודת ה', כתחליף לקודמתה.

קביעתו העקרונית נראית לנו, על פי הרצף ההקשרי של הפסוקים.
12. שפיכת המרק יכולה אף היא להתפרש כביטוי של זלזול במנחה זו, דבר המתיישב עם הפרשנות המוצגת כאן.

ג. נתיצת מזבח הבעל (ו', כה-לב)

ה' שולח את גדעון למשימה חשאית, להרוס את מזבח הבעל ואשרתו.¹³ הקשר בין ניתוח המזבח לניצחון על מדיין מרומז בפר השני, המכונה 'שבע שנים' – מספר השווה למספר השנים שהיו ישראל תחת מדיין (ו', א), וכן בציווי לבנות את המזבח לה' "על ראש המעוז הזה במערכה" (ו', כו) – ביטויים המעלים קונוטציה של מלחמה ומקשרים את המעשה עם המלחמה הקרבה. כמובן, הציווי לנתוח את מזבח הבעל ניתן מיד לאחר שה' שלח את גדעון להושיע את ישראל, ומיד לפני שגדעון יתחיל בביצוע שליחתו הצבאית. עובדה זו רומזת כי נתיצת מזבח הבעל נדרשת לשם הניצחון במלחמה.

ישנן מספר זיקות בין שליחת גדעון להושיע את ישראל ובין שליחתו להרוס את מזבח הבעל. בשתי היחידות גדעון בונה מזבח לה', ובשתיהן גדעון מקריב לה' קרבן: בראשונה – מנחה, ובשנייה – עולה. סיומן של שתי היחידות דומה: שתיהן מסתיימות בקריאת שם ("ויקרא לו ה' שלום" – ו', כד; "ויקרא לו ביום ההוא ירבעל..." – ו', לב), ומשמעות השמות השונים הפוכה – ה' שלום מול 'ירבעל': עם ה' בא שלום, ואילו עם הבעל – ריב! ההשוואות הללו, המדגישות את הפן התאולוגי-דתי בסיפור, מחזקות את ההרגשה שהנושא הנידון בעלילת סיפור גדעון הוא אמוני-דתי ביסודו.

ה'חזרה בתשובה' לא הצליחה. אנשי עפרה, האדוקים בפולחן הבעל, פועלים למציאת ה'כופר' מנתן המזבח. החזרה האפיפורית על הביטוי "עשה הדבר הזה" בחקירתם של אנשי עפרה ובמסקנתם (ו', כט) מבליטה את מהירות הפעולה של אנשי עפרה ובכך גם את אדיקותם. האדיקות בעבודת הבעל משתמעת גם מדברי יואש, אף הוא מאנשי עפרה, המציע אפשרות 'אדוקה' אף יותר מאשר הריגת גדעון: אם הבעל הוא אלוהים, הוא אמור לריב לעצמו, ומי שרב עבורו הוא הכופר!¹⁴ תיאורם של אנשי עפרה בדרך זו מובילה את הקורא להבין כי בני ישראל – המיוצגים כאן על ידי אנשי עפרה – אינם ראויים לישועה. ייתכן שהכתוב מדגיש זאת על ידי השוואתם של אנשי עפרה לאנשי סדום. בשני המקרים מתכנסים אנשי העיר אל בית תושב מקומי ודורשים להסגיר את הנמצאים בביתו כדי לפגוע בהם, והתושב יוצא אליהם ומשכנעם בדברים לסגת מרעתם. אנשי סדום נסבו על בית

13. תחושת החשאיית מורגשת אולי גם בחזרה על העיצור ש', היוצרת מעין לחישה: "קח את פר השור אשר לאביך ופר השני שבע שנים והרסת את מזבח הבעל אשר לאביך ואת האשרה אשר עליו תכרת" (ו', כה).

14. בזאת אנו מסכימים עם עסיס (לעיל, הערה 1), עמ' 220, הערה 28. לטענתו, אי-אפשר לומר שיואש משתמש בסרקזם בדבריו ומלגלג על אנשי עפרה, שכן דבריו פועלים את פעולתם והם לא הורגים את גדעון. אילו היו מבינים את דבריו כלגלוג על האמונה בבעל, הם מן הסתם היו הורגים גם את יואש.

לוט ודרשו ממנו: "איה האנשים אשר באו אליך הלילה הוציאם אלינו..." (בראשית י"ט, ה), ולוט יוצא אליהם ומנסה לשכנעם לסגת, כדי להגן על האנשים שבביתו. בדומה לכך, אנשי עפרה דורשים מיואש להוציא את גדעון אליהם כדי להרגו, ויואש מנסה לשכנעם בדברים לחדול מהצעתם.¹⁵ כפי שמעשה אנשי סדום הוכיח כי אינם ראויים לרחמים, ולפיכך השחית ה' את העיר, כך מעשה אנשי עפרה מוכיח כי אינם ראויים לישועה.

מובן כעת שפעולתו של גדעון לטיהור פולחן הבעל לא צלחה, ומכיוון שכך שליחותו להושעת ישראל מוטלת בספק; שכן ה' דרש כתנאי לכך את עזיבת פולחן הבעל, ואדיקותם של תושבי עפרה – כדוגמה וכמשל לבני ישראל כולם – מעידה כי אין בכוונתם לעשות זאת. הבנתנו זו יכולה לפתור קושי מסוים. בפסוקים הבאים יאסוף גדעון צבא ויבקש מה' אותות נוספים שיוכיחו לו שה' אתו. גדעון יפנה לה' במילים: "אם ישך מושיע בידי את ישראל כאשר דברת" (ו', לו). מה צורך יש לגדעון באותות נוספים? מה גורם לגדעון לחשוש שה' לא יעמוד בדיבורו? מה השתנה בין האות שעשה מלאך ה' לבין בקשת אותות הגיזה, שגם לגדעון לחשוש שה' לא יושיע את ישראל בידו כאשר דיבר? אמית, למשל, טוענת כי "שינוי התנאים בעקבות מירווח הזמן מנמק את הצורך של גדעון באותות נוספים",¹⁶ אך לא ברור אלו תנאים השתנו. אחרים טוענים כי לא קרה דבר שאמור לגרום לגדעון לפקפק שוב, והדבר נועד להציג את דמותו של גדעון כהפכפכה וספקנית מטבעה.¹⁷ לדברינו התשובה

15. על ההקבלה לסיפור סדום ראו: ח' פייגנבוים בן איון, 'הטיהור הדתי בעפרה', בית מקרא 46 א, תשס"א, עמ' 85-86. יש להוסיף כי בשני המקומות מכונים האנשים 'אנשי העיר'. ייתכן שמדובר בביטוי רגיל בלשון המקרא; אך עם זאת, ראוי לציין שמלבד סיפור גדעון, הביטוי מופיע בספר שופטים גם במעשה פילגש בגבעה, ושם הוא משמש במפורש לשם השוואה לסיפור סדום. בהמשך המאמר נידון גם ארמז מפורש ביותר לסיפור סדום. בהמשך הסיפור, כשגדעון יבקש אות נוסף, הוא ישתמש בביטוי: "אל יחר אפך בי ואדברה אך הפעם" (ו', לט), ביטוי השאול מבקשתו של אברהם על הצלת סדום. שימוש שאול זה יש בו כדי לחזק את ההקבלה המוצעת כאן.

16. י' אמית, ספר שופטים – אמנות העריכה, ירושלים תשנ"ב, עמ' 212.

17. למשל: עסיס (לעיל, הערה 1), עמ' 48-49. טיעון זה מתבסס על כך שגדעון ביקש אות מהמלאך, ולאחר מכן עוד שני אותות בגורן, ולאחר מכן ה' בעצמו מציע לו אות אם הוא ירא לרדת במחנה, ושולח אותו לשמוע את חלומו של המדייני. לעומת דעה זו, המתמקדת במצב הנפשי של גדעון, אנו סוברים שפקוקו של גדעון דורש הסבר הגיוני. לדעתנו, כשגדעון מבקש אותות שיוכיחו לו שה' אכן יושיע, הקורא אמור להבין שיש סיבה וטעם לחשש זה, ואין לפטור שאלה שכזו בתשובה פשטנית שגדעון היה הססן. ראוי להעיר על כך מספר הערות: 1. ישנו הבדל עקרוני בין סיפור חלום המדייני שיבוא בהמשך, שבו גדעון אינו מבקש אות (וזה מוצע על ידי ה'), לבין הסיפורים הקודמים על ספקותיו של גדעון (בקשת האות מהמלאך ובקשת אותות הגיזה), שבהם גדעון בעצמו מבקש אות. הסיבה לכך פשוטה: לגדעון אין קושי לדרוש מה' אישורים להבטחותיו, כאשר יש לו סיבה טובה לחשוש שהן לא תתקיימנה. כך הוא באות שביקש מהמלאך – שכן עד אז עוד לא הוכח לו שאכן ה' הוא

פשוטה יותר. גדעון מבין שהשלב הראשון (ביטול עבודת הבעל) נכשל, ולפיכך ישנו חשש שה' לא יושיע את ישראל. לפיכך מבקש גדעון אותות לכך שה' יושיע את ישראל למרות חטאיהם, כפי שטען בפני המלאך בגת.¹⁸

ששלח אותו, וכך באותות הגיזה, כפי שנידון במאמר. בסיפור החלום, לעומת זאת, ניתן לומר שחששו נובע רק מן ההיבט הפסיכולוגי (הוא 'רא לרדת'), ולא דווקא מסיבה הגיונית ושכלית. כך מובן מדוע דווקא אז הוא אינו מעז לבקש מה' אות – שכן הוא מודע לכך שהדבר אינו מוצדק; 2. דומה שיש להבחין בין ספקנות והססנות לבין יראה, ובפרט בסיפור גדעון. ניתן לראות בשורש יר' א מוטיב מנחה בסיפור. גדעון ירא שמא ימות במפגש עם המלאך, וה' אומר לו "אל תירא לא תמות" (ו', כג); גדעון ירא את בית אביו ואת אנשי העיר, ולכן מנתץ את מזבח הבעל בלילה (ו', כז); ה' מצווה את גדעון להסיר מהעם את מי ש"ירא וחרד" (ז', ג); מאוחר יותר גדעון מקבל מה' את ההצעה: "ואם ירא אתה לרדת רד אתה..." (ז', י); ובהריגת זבח וצלמונע מציע גדעון ליתר בכורו להרגם, אך לא שלף הנער חרבו "כי ירא" (ח', כ). לדעתנו הדבר קשור באזכור הראשון של השורש בסיפור גדעון: "לא תיראו את אלהי האמרי... ולא שמעתם בקולי" (ו', י). כלומר – גם מוטיב היראה קשור בצורה כלשהי לנושא עבודת הבעל, נושא שאנו מנסים לחדד בסיפור גדעון. לא נרחיב בנושא זה במאמרנו, אך יש כאן ודאי מקום להאריך; 3. אילו היה מדובר בספקנות טבעית פשוטה, הנובעת מיראה או מחשש פסיכולוגי אחר, היינו מצפים לראות כיצד האותות המאוחרים נעשים מרשימים יותר ויותר, כדי לגרום לגדעון להשתכנע בוודאות רבה יותר מן האותות הקודמים בכך שה' יושיע את ישראל. רק לאחר סיפור החלום גדעון מתואר כבעל ביטחון מוחלט בניצחוננו, אך האם החלום היה משכנע יותר מכל האותות הנסיים שקדמו לו? לדעתנו ברור כשמש שחלום המדייני (שיכול בקלות רבה להיות מובן כצירוף מקרים, וודאי שאין בו דבר היוצא מגדר הטבע) מרשים הרבה פחות מאש העולה מן הצור או מאותות הגיזה.

18. האם אכן שלח ה' את גדעון להרוס את מזבח הבעל, במחשבה שמעשה זה יחזיר את העם בתשובה? קשה להכריע בדבר. הצעתו של עסיס (לעיל, הערה 1, עמ' 45-46) היא, שה' אכן התכוון להושיע את ישראל ביד גדעון, כפי שכבר הסכים לאחר דברי גדעון הראשוניים. הריסת מזבח הבעל נועדה להוביל לאירוע שהתרחש בעקבותיה: יואש קם והדגיש כי אם הבעל הוא אלוהים, הוא ירב לו. קריאת השם 'ירובעל' לגדעון מעידה על תקוותם של עובדי הבעל: "ויקרא לו ביום ההוא ירבעל לאמר ירב בו הבעל כי נתן את מזבח" (ו', לב). עובדי הבעל מקווים עתה לראות כיצד בעתיד הקרוב הבעל ירב בגדעון, ואין הזדמנות טובה לעשות זאת מאשר במלחמה הקרובה! אם כך הם פני הדברים, הרי שבשליחת גדעון להרוס את מזבח הבעל, ה' למעשה 'מוותר' מעט לגדעון ב'משא ומתן' ביניהם. הוא מסכים להושיע את ישראל גם אם לא יחזרו בתשובה, אך עם זאת הוא יוצר סיטואציה שבה הניצחון במלחמה גם יוכיח את אפסותו של הבעל, דבר שאמור להוביל מעצמו לעזיבת הבעל. לשיטה זו יוצא שאת כל זאת גדעון אינו יודע, והוא חושב שהמטרה הייתה החזרת ישראל בתשובה, שאם לא כן לא ברור מדוע הוא חושש מיד לאחר מכן שה' לא יושיע. אך יש לפקפק בקריאה זו על אף קסמה, שכן התוצאה שנגרמה על ידי נתיצת המזבח לא הייתה צפויה מראש, והיא תלויה בבחירה החופשית של הדמויות בסיפור. תכניתו של ה' להפוך את המלחמה להוכחה לאפסותו של הבעל לא הייתה יוצאת לפועל אלמלא דרשו אנשי עפרה להרוג את גדעון, אלמלא גדעון התחבא בבית יואש, אילו יואש היה בוחר להוציא את גדעון אל אנשי העיר, או אילו יואש היה בוחר בדרכים אחרות לשכנע את אנשי עפרה שלא להרוג את גדעון.

ד. אות הגיזה הכפול (ו', לג-מ)

מדיין, עמלק ובני קדם נאספים יחדיו¹⁹ וחונים בעמק יזרעאל.²⁰ לעומת עלייתם יחדיו בפעם אחת, אסיפת הצבא הישראלי מתוארת בשלבים:²¹

1. וְרוּחַ ה' לְבָשָׁה אֶת גְּדֵעוֹן וַיִּתְקַע בְּשׁוֹפָר וַיִּזְעַק אֲבִיעֶזֶר אַחֲרָיו
2. וּמִלְאָכִים שָׁלַח בְּכָל מְנַשֶּׁה וַיִּזְעַק גַּם הוּא אַחֲרָיו
3. וּמִלְאָכִים שָׁלַח בְּאֶשֶׁר וּבַזְּבוּלֹן וּבְנַפְתָּלִי וַיַּעֲלוּ לְקָרְאֵתָם (ו', לד-לה).

הצבא גדל והולך: אביעזר היא משפחה אחת במנשה; אחריה מצטרפים 'כל מנשה', ואחריהם עוד שלושה שבטים. עובדה זו תהיה בעלת חשיבות בהמשך.

כאמור, מיד לאחר מכן פונה גדעון לה' בבקשה לאות שיוכיח כי ה' אכן יושיע בידו את ישראל 'כאשר דיבר': טל על הגיזה לבדה, בעוד שעל כל הארץ יהיה חורב.

השימוש של יואש בטיעון התאולוגי המסוים שבו השתמש הוא תרחיש אפשרי אך בשום אופן לא ודאי. האפשרות השנייה, שנתיצת המזבח אכן נועדה להחזיר את העם בתשובה כפי שהבין גדעון, קשה מבחינה מציאותית – לא ברור כיצד ניתן מזבח הבעל ישפיע על מי מישראל. הסוגיה עדיין צריכה עיון, אך אנו נוטים לאפשרות זו, השנייה, הנראית כמתיישבת עם מהלך העניינים בסיפור. בלוק (–) 'Will the real Gideon please stand up?' D.I. Block, *JETS* 40/3 1997, pp. 353-366 (Narrative style and intention in Judges 6-9) טוען שלמעשה סיומו של סיפור גדעון הוא טרגי לא רק משום שאבימלך הורג את שבעים בני גדעון, אלא גם מכיוון שהקרב בין ה' לפולחן הבעל, שנפתח כאן – נגמר בניצחונו של הבעל. בסיפור אבימלך (שופטים ט') גדעון יכונה אך ורק 'רובעל' – דבר המעלה את זכר קריאת שם זה בפי אנשי עפרה, וישראל יחזרו לעבודת הבעל. הבעל כביכול 'סוגר חשבון' עם גדעון בהריגת 70 בני ירובעל (בעזרת אנשים ריקים שנשכרו בכסף של בית הבעל!), וכל זה נעשה בשליחותם ועידודם של בעלי שכם. טענתו קיצונית למדי, אך קשה להתעלם מהסיוס הלא מוצלח של סיפור גדעון, כפי שהוא מוצג בסיפור אבימלך. מעניין לציין כי חילופי השמות גדעון/ירובעל מודגשים בדרך נוספת: המילה האחרונה בסיפור אבימלך היא 'רובעל' (ט'), נז: "ותבא אליהם קללת יותם בן ירבעל", בניגוד למילה החותמת את סיפור גדעון: "ותשקט הארץ ארבעים שנה בימי גדעון" (ח', כח).

19. נראה כי באמת ישנה כאן הבטה לאחור, והפסוק "וכל מדין ועמלק ובני קדם נאספו יחדיו..." (ו', לג) מתאר אירועים שהתרחשו עוד לפני היכרותנו עם גדעון. תיאור גדעון החובט חיטים בגת "להניס מפני מדין" (ו', יא) אינו מובן אלא אם מדיין כבר נמצאים באזור ועלולים להופיע בעפרה בכל רגע, שהרי אם מדיין רחוקים, אין סיבה לחבוט את החיטים בגת, וניתן לעשות זאת בגורן, כנהוג. הדבר מוביל למחשבה שהיחידות העוסקות במפגש גדעון עם המלאך ובהריסת מזבח הבעל משמשות פתיחה לסיפור גדעון, ורק לאחריהן מגיע הפסוק המתאר את תחילת אירועי המלחמה. יחידות אלו הן מעין הקדמה, המציגה לקורא את ה'מחלוקת' העקרונית בין ה' וגדעון בנוגע לישועת ישראל, וכן את המצב האמוני הקשה שבו נתונים ישראל (המיוצגים על ידי אנשי עפרה).

20. אולי במיקום 'עמק יזרעאל' ישנו משחק מילים עם זמן עלייתם של מדיין, על פי המתואר בתחילת הסיפור: "והיה אם זרע ישראל..." (ו', ג).

21. ראו למשל: עסיס (לעיל, הערה 1), עמ' 48; רוזנסון (לעיל, הערה 1), עמ' 113-114.

משבקשה זו נתמלאה, גדעון מבקש את האות ההפוך: חורב על הגיזה לבדה, בעוד שעל כל הארץ יהיה טל. לפני בקשתו השנייה, מוסיף גדעון תחינה: "אל יחר אפך בי ואדברה אך הפעם" (ו', לט). פנייה זו רומזת לדברי אברהם לה' במשא ומתן על גורלה של סדום: "אל נא יחר לאדני ואדברה אך הפעם" (בראשית י"ח, לב).²² נראה שהפסוק בסיפור גדעון מכוון את הקורא לקרוא את הסיפור כשברקע עומד סיפור אברהם.

על פי קריאתנו עד כה, גדעון חושש שמא ישראל אינם זכאים לישועת ה' בעקבות ניסיונו עם אנשי עפרה בסיפור הריסת מזבח הבעל. לפיכך מבקש גדעון אותות נוספים שיוכיחו לו שה' עדיין מתכנן להושיע את ישראל, אף שלא חזרו בתשובה. בהקשר זה, העלאת זכר דיונו של אברהם עם ה' על עתידה של סדום מתבקש: גם אברהם עמד – כגדעון – מול ה', ודרש מה' שלא להפוך את סדום למרות רשעות אנשיה, אפילו אם ימצאו שם מעט צדיקים. כזכור, אנשי עפרה תוארו ביחידה הקודמת כאנשי סדום. גדעון עושה שימוש ב'תקדים אברהם' כדי לומר, שגם אם ישראל נוהגים כאנשי סדום, יש להושיעם.

ייתכן שניתן לצרף פרט נוסף לטענתנו. כפי שניתן לראות בדברי אברהם בבראשית, אברהם אומר "אל נא יחר לאדני ואדברה אך הפעם" רק בשלב האחרון של דיונו, כשהוא שואל: "אולי ימצאון שם עשרה". אמנם בסדום לבסוף לא היו עשרה צדיקים, ולכן נהפכה; אך הנה בעפרה – בין אנשי העיר המושוים לאנשי סדום – ישנם עשרה צדיקים בדיוק, כזכור: "ויקח גדעון עשרה אנשים מעבדיו ויעש כאשר דבר אליו ה'..." (ו', כז)! גדעון אינו מנתץ את מזבח הבעל בעצמו; מתלווים אליו עשרה 'צדיקים', הפועלים יחד אתו בשם ה'. רמז ספרותי זה מבהיר את טענת גדעון: על פי התקדים שיצר אברהם, עשרה עובדי ה' מספיקים כדי שה' יושיע, הגם שכל ישראל עובדים את הבעל.²³

22. הביטוי "ואדברה אך הפעם" מחזק את הטענה שאכן כוונת הכתוב היא לרמוז לדברי אברהם אלו, שכן מיד חוזר גדעון ואומר "אנסה נא רק הפעם" – והחזרה "אך הפעם... רק הפעם" נראית מיותרת.

23. פרטי אות הגיזה אינם ברורים, ומפרשים שונים ניסו לראות בהם רמזים וסמלים. רוזנסון (לעיל, הערה 1, עמ' 115) למשל, מציע לראות בגיזה סמל לאנשי מדיין רועי הצאן, ואת הגורן כמסמל את ישראל החקלאים; הטל מסמל את הפריון והחיים, והימצאותו על כל הארץ בעוד שהגיזה נותרת חרבה רומז ליובש שיהיה מנת חלקם של מדיין. הבעיה בהסבר זה ובהסברים רבים שהוצעו היא, שכל הסבר המיישב את פרטי האות הראשון, יובן בדיוק להפך באות השני, וכך גם בכיוון ההפוך. לפיכך נראה כי ניסיונות פרשניים כאלה נועדו לכישלון. קושי נוסף טמון בדברי גדעון באות הראשון: "אם טל יהיה על הגזה לבדה ועל כל הארץ חרב וידעתי כי תושיע בידי את ישראל כאשר דברתי" (ו', לז). לדבריו, כשיראה שהאות הראשון נעשה, ידע גדעון שה' אכן יושיע, ולפיכך אין צורך באות נוסף. חיזוק נוסף לכך עולה מן העובדה, שבבקשת האות השני לא אומר גדעון כי בכך הוא ידע שה' יושיע. מכאן שהאות השני לא נועד כלל להוכיח שה' יושיע; לשם כך הספיק האות הראשון, כפי שגדעון הצהיר בו

"לה' – ולגדעון" – קריאה בסיפור גדעון (שופטים ו'ח')

השוואת תגובות גדעון לשני אותות הגיזה מעידה על שוני ביניהן:

לאחר האות הראשון (ו', לח)	לאחר האות השני (ו', מ - ז, א)
וַיְהִי כֵן וַיִּשְׁכַּם מִמַּחֲרַת וַיִּזַּר אֶת הַגִּזָּה וַיִּמָּץ טַל מִן הַגִּזָּה מְלֹא הַסֶּפֶל מִיָּם	וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים כֵּן בְּלִילָה הַהוּא... וַיִּשְׁכַּם יִרְבְּעֵל הוּא גִדְעוֹן וְכָל הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיִּחַנּוּ עַל עֵין חֶרֶד

לאחר ביצוע כל אחד מן האותות, גדעון משכים בבוקר. לאחר האות הראשון גדעון משכים בבוקר ובוחן אם האות נעשה. הפתיחה 'וישכם' החוזרת לאחר האות השני מעוררת אצל הקורא את הציפייה כי שוב גדעון ישכים ויבדוק אם האות נעשה. ציפיותיו של הקורא מתבדות, וגדעון מיד עובר לשלב המעשה. עובדה זו מחזקת את הרושם שגדעון כבר בטוח בה', ואינו רואה צורך לבדוק שוב אם הנס אכן נעשה.²⁴

ה. סינון הלוחמים הכפול (ז', א-ח)

לעומת גדעון המתחיל בהכנות אחרונות למלחמה, לה' יש דרישה מוקדמת להקטנת צבא גדעון. ישראל חונים עתה על עין חרוד (ז', א), שם הרומז לשלב הראשון של סינון הלוחמים שיתואר מיד, הנפתח בקריאה "מי ירא וחרוד" (ז', ג).²⁵ בסינון זה עוזבים את הצבא 22000 איש, והכתוב טורח ומדגיש כי 10000 נשארו. זהו מספר הלוחמים שה' בעצמו ציווה לקחת במלחמה הקודמת נגד סיסרא. לפיכך עשוי הקורא לחשוב שהגענו למספר הרצוי; אך לא: "עוד העם רב" (ז', ד). בכך מדגיש הכתוב את הייחוד בשלב השני של הקטנת הצבא.²⁶

במפורש. לעניות דעתנו לא הוצע עד עתה הסבר ראוי לצורך באות השני. ניתן אולי להציע, שמשמעותם האמתית של האותות הפוכים היא בעצם היפוכם (המודגש בלשון הפסוקים) – ולמטרה זו אין זה משנה אם מדובר בגיזה וגורן או בכל אות אחר. לאור המהלך המוצע במאמר זה, ניתן להציע כי שני האותות הפוכים זה מזה רומזים לטענתו של גדעון – המוכרת לנו כבר – שעל ה' להושיע את ישראל בשני המקרים הפוכים זה מזה: בין אם חזרו בתשובה ובין אם לאו. יתרה מכך, ייתכן שדווקא הצהרתו של גדעון באות הראשון מלמדת על כך שהאות הראשון לא הספיק, אם נדייק במילים "כאשר דברת". לאחר האות הראשון גדעון יודע שה' יושיע כאשר דיבר, אך כפי שכבר עמדנו על כך לעיל – ה' דיבר קודם לכן על ישועה רק לאחר חזרה בתשובה! האות השני נועד לתת אישור לכך שה' יושיע גם אם המצב לא יהיה כאשר דיבר ה'. ועדיין צריך עיון רב.

24. מן הסתם, במציאות גדעון אכן בדק את הגיזה והגורן, אך ההתעלמות הספרותית המכוונת מעבירה את המסר הנ"ל. הדבר מחזק את הטענה כי גדעון אינו מתואר כספקן מטבעו, ויש היגיון מאחורי דרישותיו התמוהות לכאורה מה' להוכחות על ישועתו העתידה.

25. בפסוק המקביל בדברים נאמר הביטוי "הירא ורך הלבב" (דברים כ', ח), כך שהשימוש ב'חרד' נראה כשינוי מכוון.

26. בסינון הלוחמים השני, אנו שומעים מספר פעמים על החלוקה בין מי שילכו עם גדעון, לבין אלו שלא ילכו עמו:
א. "והיה אשר אמר אליך זה ילך אתך הוא ילך אתך

מהי מטרת סינון הלוחמים? בלודורן²⁷ עומד בהרחבה על כך שתיאור סינון הלוחמים מקביל ליחידה הקודמת, העוסקת באותות הגיזה, והדבר רומז לדעתו לכך שסינון הלוחמים הוא תגובת ה' לבקשת האותות של גדעון:

1. מבנה היחידות דומה. ביחידה הראשונה גדעון מבקש מה' אות פעמיים, והפתיחה זהה: "ויאמר גדעון אל האלהים" (ו', לו, לט). ה' דורש 'בתמורה' את סינון הלוחמים פעמיים, והפתיחה זהה בשתייהן: "ויאמר ה' אל גדעון" (ארבע פעמים: ז', ב, ד, ה, ז).
2. בשתי היחידות יש צורך בשלב נוסף כדי להשלים את המטרה: גדעון דורש אות נוסף בגיזה, וה' דורש סינון נוסף של הלוחמים.²⁸

בין הקבלות נוספות שמציג בלודורן, ישנה גם הקבלה לשונית אחת. בדברי גדעון באות הגיזה נאמר: "הנה אנכי מציג את גזת הצמר בגרן אם טל יהיה על הגזה לבדה..." (ו', לז). במקביל, בדברי ה' לגדעון נאמר: "כל אשר ילק בלשונו מן המים כאשר ילק הכלב תציג אותו לבד" (ז', ה).

- א. וכל אשר אמר אליך זה לא ילק עמך הוא לא ילק" (ז', ד).
- ב. "כל אשר ילק בלשונו מן המים כאשר ילק הכלב תציג אותו לבד וכל אשר יכרע על ברכיו לשתות" (ז', ה).
- ג. "ויהי מספר המלקקים בידם אל פיהם שלש מאות איש וכל יתר העם כרעו על ברכיהם לשתות מים" (ז', ו).
- ד. "בשלש מאות האיש המלקקים אושיע אתכם ונתתי את מדין בידך וכל העם ילכו איש למקמו" (ז', ז).

בפסוקים ד, ז-ו מופיעה חלוקה זו: החלק הראשון מציג את מי שילך עם גדעון, והשני – את מי שלא ילך. החלק השני פותח בכל הפעמים במילה 'וכל', והדבר רומז לכך שהקבוצה שלא תלך עם גדעון היא ככל הנראה הגדולה והכוללת יותר. ייתכן שהדבר מקדם פתרון לבעיה פרשנית בנוגע למלקקים 'כאשר ילק הכלב' והמלקקים 'בידם אל פיהם'. המפרשים חלוקים ביניהם בשאלה אם מדובר בשתי קבוצות נפרדות או שישנה זהות ביניהן. פסוק ה שונה מחבריו, ושתי הקבוצות המופיעות בו (המלקקים ככלב והכורעים על ברכיהם) פותחות ב'כל' – המילה המשמשת בשאר הפסוקים לתיאור העם שלא ילך עם גדעון. מכאן חיזוק לסברה ששתי הקבוצות הללו הן שהוסרו מצבא גדעון, וכי קבוצת המלקקים בידם אל פיהם אינה זהה לקבוצת המלקקים ככלב.

27. לעיל, הערה 1, עמ' 113-119.
28. ייתכן שיש דמיון גם באופי הדרישות: הדרישה הראשונה טבעית יותר, והשנייה יוצאת מגדר הטבע. הטבעיות בסינון הלוחמים הראשון ניכרת גם בצורת הסינון המתבקשת מאליה – הסרת הירא ורך הלבב – אשר מלבד הציווי המפורש בתורה לעשות זאת, הדבר הגיוני גם מבחינה צבאית. מלבד זאת, המספר 10000, שאותו כבר ביקש ה' במלחמה בסיסרא, מוביל את הקורא לחשוב כי אך טבעי הוא שה' יחפוץ במספר זה. הטבעיות באות הגיזה הראשון היא בכך שגיזה סופחת מים בקלות, ולפיכך טבעי שיישאר בה טל גם כשעל הארץ ישנו חורב.

"לה' – ולגדעון" – קריאה בסיפור גדעון (שופטים ו'ח')

הזיקה בין שתי היחידות מחוזקת על ידי המסגרת המשותפת. שתי היחידות מתחממות על ידי תיאורי מצב הכוחות הלוחמים – מחנה ישראל ומחנה מדיין, כך שנוצר המבנה הבא:

תיאור מצב: וְכָל מְדִיָּן וְעַמְלֵק וּבְנֵי קְדָם נֶאֱסָפוּ יַחְדָּו... וְרוּחַ ה' לָבְשָׁה אֶת גְּדֵעוֹן וַיִּתְקַע בְּשׁוֹפָר... וּמְלֶאכִים שָׁלַח... וּמְלֶאכִים שָׁלַח... וַיַּעֲלוּ לְקִרְאָתָם (ו', לג-לה).

אותות הגיזה

תיאור מצב: וַיִּשְׁכַּם יִרְבֵּעֵל הוּא גְּדֵעוֹן וְכָל הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיִּחַנּוּ עַל עֵין חֶרֶד וּמַחְנֵה מְדִיָּן הָיָה לוֹ מִצְפּוֹן מִגְּבַעַת הַמּוֹרָה בְּעֵמֶק (ז', א).

סינון הלוחמים

תיאור מצב: וַיִּקְחוּ אֶת צֶדֶה הָעָם בְּיָדָם וְאֵת שׁוֹפְרֵי־תִיָּהֶם... וּמַחְנֵה מְדִיָּן הָיָה לוֹ מִתַּחַת בְּעֵמֶק (ז', ח).

המסגרת המקיפה את שתי היחידות מעמידה אותן כיחידה אחת; החזרה על המסגרת במעבר בין שתי היחידות מעמידה אותן זו כנגד זו ומכוונת את הקורא להשוות ביניהן.²⁹

קעת ניתן להבין בצורה עמוקה יותר את סינון הלוחמים: מדובר בעצם בהמשכו של המשא והמתן בין ה' וגדעון, שהחל כבר בדבריו של האיש הנביא ותגובת גדעון אליהם, וחרז את כל היחידות עד כה. גדעון, כזכור, ביקש מה' שני אותות, שנועדו להוכיח כי ה' יושיע את ישראל גם אם לא יחזרו בתשובה. ה' הסכים, אך לא הסתפק בהסכמה לישועה גרדא, כזו שלא תשנה את תפיסתם האמונית של ישראל. כנגד שני אותות שביקש גדעון, כדי לדעת "אם ישך מושיע בידי את ישראל כאשר דברת" (ו', לו), דורש ה' שני סינונים של הצבא, "פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי" (ז', ב).³⁰ לעומת גדעון, המבקש אישור שה' יושיע את ישראל בידו כאשר דיבר, דורש ה' ליצור סיטואציה שבה יהיה ברור שהוא אשר הושיע בידו את ישראל כאשר דיבר.³¹

29. דברים דומים כתב עסיס (לעיל, הערה 1), עמ' 58-59. ייתכן שניתן להרחיב את המבנה: סביב המבנה המוצע כאן נמצאות שתי יחידות המקבילות ביניהן (ראה להלן) – סיפור ניתוח מזבח הבעל וסיפור חלום המדייני – הפותחות בלשון זהה ("ויהי בלילה ההוא..." – ו', כה; ז', ט). שליחתו של גדעון להושיע את ישראל – המופיעה לפני סיפור ניתוח המזבח – מגיעה לידי יישום וביצוע מיד לאחר חלום המדייני. אם אכן כך הם פני הדברים, ייתכן שסיפור גדעון – משליחתו על ידי המלאך ועד לניצחון על מחנה מדיין – בנוי במבנה כיאסטי. למרות זאת, מבנה זה ומשמעותו צריכים עוד ביסוס ושכלול, וצריך עיון.

30. ייתכן שהדברים מיישבים גם את הקושיה, מדוע ה' מחליט דווקא עכשיו לסנן את צבא גדעון, ולא אמר לגדעון מראש לקחת מספר מועט של לוחמים.

31. בלודורן עצמו טוען (לעיל, הערה 1, עמ' 116), שמטרת גדעון בגיזה היא לוודא שה' ייתן את מדיין בידו – וכך יקבל גדעון את הכבוד כמנצח במלחמה, ולפיכך ה' ממעיט את לוחמיו, כך

בנוגע לסינון הצבא יש לעמוד על פרט נוסף. הסינון הראשון הפחית את רוב צבא גדעון, והשני – את רוב הנשאים. שני שלבים אלו עומדים מול שני שלבי גיוס הצבא על ידי גדעון (ו', לה), הפותחים שניהם במילים "ומלאכים שלח": ראשית נוספו לגרעין הצבאי של משפחת אביעזר גם 'כל מנשה' (ו', לה), ולאחר מכן גם אשר, זבולון ונפתלי. כביכול אלו שנוספו על ידי גדעון, הם אלו ש'סוננו' בציווי ה'. לדברינו, 300 האנשים שנותרו עם גדעון מזהים – לפחות מבחינה ספרותית – עם בני אביעזר. את זאת ניתן להוכיח מן המשך. את איש ישראל שה' סינן שילח גדעון לאוהליו (ז', ח), אך לאחר המכה הראשונה במחנה מדיין הוזעק איש ישראל שוב; והנה, השבטים המופיעים שם הם נפתלי, אשר ו'כל מנשה' (ז', כג),³² בהקבלה כיאסטית לשני שלבי הגיוס: 'כל מנשה', אשר ונפתלי.³³ מכאן ברור שנפתלי, אשר וכל מנשה הם אלו שסוננו מצבא גדעון קודם לכן. רמז נוסף לזיהויים של 300 הנבחרים עם בני אביעזר הוא דבריו של גדעון לבני אפרים בהמשך הסיפור: "הלוא טוב עללות אפרים מבציר אביעזר"³⁴ (ח', ב). פעולת בני אפרים מעומתת בדברי גדעון עם פעולתם של 300 הלוחמים בראשות גדעון בקרב הפתיחה של המלחמה, ומעשיהם של גדעון ו-300 לוחמיו מתוארים כבציר אביעזר.³⁵

סינון הלוחמים מהווה, אם כן, את תגובתו של ה' הן לאיסוף הצבא בשלבים על ידי גדעון, הן לבקשת אותות הגיזה.

שייהיה ברור שלא גדעון ניצח, אלא ה'. המחלוקת בין גדעון לה', לדעתו, היא 'מי המושיע'. אנו לא בטוחים שזו הקריאה הפשוטה, אך אולי יש אמת בהדגשה של הביטוי המנחה 'יד'. אמנם לדעתנו הדיון בין ה' וגדעון נסב על זכותם של ישראל להיושע, אך בדרך אגב עולה כאן רמז לבאות. גדעון רצה אות שה' יושיע את ישראל בידו, וה' סינן את לוחמיו כדי שלא יגידו ישראל "ידי הושיעה לי" (ז', ב). מובן שלאחר שה' אמר שהוא ייתן את מדיין ביד גדעון, החשש הוא שישראל יחשבו שידו של גדעון היא שהושיעה להם. הדבר מעלה למודעות את האפשרות שישראל יראו את גדעון – ולא את ה' – כמושיע, חשש שיפותח ויובן בהמשך העלילה.

32. הכינוי 'כל מנשה' מופיע במקרא כולו רק בשתי פעמים אלו בלבד.
33. היעלמותו של שבט זבולון מרשימת השבטים המוזעקים מפתיחה, לאור הופעתו ביניהם באיסוף הצבא הראשון. יש שרצו למצוא בה רמז למאורע בתבור שבו נהרגו אחי גדעון על ידי המדיינים.
34. ייתכן שהשם 'אביעזר' רומז לעזרתו של ה' במלחמה, כמשמעות השם: 'אבי [= ה'] הוא עזר', ולפיכך העלילה מדגישה כי הישועה נעשתה על ידי משפחת אביעזר דווקא.
35. רמז נוסף יופיע בהמשך, כאשר המרדף המיותר אחר זבח וצלמונע – שכל כולו נבע מנקמת דם אחי גדעון – מבוצע על ידי גדעון ו-300 לוחמיו, בעוד ששאר הצבא אינו ממשיך במרדף. אם לוחמי גדעון הם בני אביעזר, מובן מדוע הם מצטרפים אליו לנקמת בני משפחתו. על כך נרחיב בהמשך.

ו. חלום המדייני ושברו (ז', ט-טו)

לאחר סינון הלוחמים, היחידה הבאה נפתחת במילים: "ויהי בלילה ההוא ויאמר אליו ה'..." (ז', ט). פתיחה זו זהה לפתיחת סיפור ניתוך מזבח הבעל: "ויהי בלילה ההוא ויאמר לו ה'..." (ו', כה). החזרה המילולית מכוונת להשוואה בין שתי היחידות, וזו מעלה זיקות נוספות ביניהן:

1. בשתי היחידות גדעון נדרש בלילה לבצע משימה מסוכנת, אך מבצעה 'בשנינו' בשל יראתו: גדעון הורס את מזבח הבעל בלילה, כי "ירא את בית אביו ואת אנשי העיר מעשות יומם" (ו', כז); והוא יורד עם פורה נערו לשמוע את חלום המדייני – אפשרות אלטרנטיבית ליציאה מיידית לקרב, שהוצעה לגדעון אם "ירא אתה לרדת" (ז', י).
2. לשתי הפעולות גדעון לוקח אתו מאנשיו הקרובים. הוא לוקח עשרה אנשים מעבדיו לנתיצת המזבח, והוא לוקח את פורה נערו למחנה מדיין.
3. בשני המקרים, 'איש' ו'רעהו' דנים בהסברה של תופעה ("ויאמרו איש אל רעהו מי עשה הדבר הזה" – ו', כט; "והנה איש מספר לרעהו חלום" – ז', יג), והמסקנה בשני הדיונים היא כי 'גדעון בן יואש' עומד מאחורי הדברים.

מה פשר הדמיון?

אמית מעירה שהסיפור על ניתוך מזבח הבעל 'שובר' את ציפיותיו של הקורא. לאחר שנשלח גדעון להושיע את ישראל, הציפייה היא שגדעון יקום ויילחם במדיין כפי שציווהו המלאך, והנה – 'בלילה ההוא' ה' שולח אותו למלחמה בפולחן הבעל.³⁶ 'סיבוך' זה בעלילה בא כעת על פתרונו, לאחר שהדיון בין גדעון וה' על ישועת ישראל הגיע לסיומו. הרצף העלילתי שב עתה לנקודה שבה הסתבך: 'ויהי בלילה ההוא ויאמר לו/אליו ה'...'! כעת סוף סוף מגיעה קריאתו של ה' ליציאה למלחמה, קריאה שהייתה אמורה לבוא כבר אז: "קום רד במחנה כי נתתיו בידך" (ז', ט). הדמיון הספרותי בין סיפור חלום המדייני לסיפור ניתוך מזבח הבעל מעיד, אם כן, על סגירת המעגל וחתימת הדיון בין גדעון וה'. ניתן עתה לצאת למלחמה, וה' אכן יושיע את ישראל. אם בתחילה הובילה משימתו הלילית של גדעון בעפרה לחששותיו המחודשים בנוגע לישועת ה', הרי שמשימתו החדשה במחנה האויב היא זו שתסיר את חששותיו לעד. גילוי של 'גדעון בן יואש' על ידי אנשי עפרה הוביל לסכנת נפשות מוחשית לגדעון, ואילו כאן גילוי של 'גדעון בן יואש' כפתרונו של החלום מרגיע את גדעון ומחזקו.

עם זאת, העובדה שחלום המדייני מסיר את פחדיו של גדעון מתמיהה. לגדעון ניתנו עד כה שלושה אותות נסיים המשנים סדרי בראשית (עליית האש במזבח על ידי מלאך ה' וצמד אותות הגיזה), ובכל זאת הוא עדיין ירא לרדת במחנה. מדוע אם

36. אמית (לעיל, הערה 16), עמ' 211.

כן גדעון כה מתחזק משמיעת חלום ופתרונו – בלי שיהיה בדבר נס יוצא מגדר הרגיל?³⁷

בחלומו רואה המדייני צליל לחם שעורים המתהפך במחנה מדיין ומכה את האוהל שבו יושב המספר, דבר הגורם לנפילתו. לכאורה פרשנותו של רעהו מתבקשת: לחם השעורים הוא גדעון וצבאו, שכן ישראל הם 'לחם' של מדיין, כי הם הרי אוכלים את תבואתם.³⁸ גדעון וצבאו יכו את מחנה מדיין, המיוצג על ידי האוהל, וזה יפול בידם. זו הפרשנות המקובלת, אך לדעתנו טמון בה קושי מסוים: אין לומר שהאוהל מייצג את מחנה מדיין, שכן למחנה מדיין יש כבר ייצוג מפורש בחלום: לחם השעורים מתהפך – כזכור – במחנה מדיין! מצוידים בהבנה זו, יש בידינו להסביר את פתרון החלום בצורה אחרת: המדייני יושב באוהל, וחולם על לחם השעורים המתגלגל במחנה מדיין כולו, אך מפיל דווקא את אוהלו שלו.³⁹ ההפתעה גלומה בפתרונו של רעהו: אכן, מדובר בחרב גדעון בן יואש, אך לא רק האוהל הזה ייפול: "נתן האלהים בידו את מדין ואת כל המחנה" (ז', יד).⁴⁰

העובדה שהפותר פתר מרצונו החופשי את נפילת כל המחנה – בחלום העוסק אך באוהל אחד – מראה עד כמה מרגיש המדייני את האיום הקרב על כל המחנה. הדבר מראה לגדעון עד כמה המדיינים מפחדים ממנו, וחמוש בידעה זו הוא יודע כיצד ניתן לנצחם בעזרת 300 איש.

חיזוק לעמדה כי יש פער בין החלום ופתרונו ניתן לראות בתגובת גדעון: "ויהי כשמע גדעון את מספר החלום ואת שברו וישתחו" (ז', טו). על פי ההבנה הקלסית, יכול היה גדעון להסתפק בשמיעת שברו של החלום; אך הכתוב מדגיש כי גדעון משתחוה לה' רק לאור שמיעת שני החלקים: החלום ושברו. רק שילוב של שניהם – והבנת הפער ביניהם – הובילה את גדעון להבנת עומק פחדם של המדיינים.

37. אמנם העובדה שה' אמר לגדעון לרדת, ובדיוק אז הוא שמע את השיחה הזו, יוצרת צירוף מקרים שיכול להעיד על יד ה' המכוונת את המאורעות; אך הדבר אינו מתקרב בנסיונותו לעליית אש מן הצור או לאותות הגיזה.

38. בנוסף, ייתכן שהשימוש ב'לחם' נועד לרמוז ל'מלחמה', וכך ישנו ערך מוסף לביטוי. ייתכן שניתן לחזק הצעה זו. בשירת דבורה מוזכר הביטוי "לחם שערים", כששם הניקוד מעיד על משמעות ה'מלחמה'. הדמיון בין הביטויים, וקרבתם הספרותית (שני סיפורים עוקבים) מחזקים אפשרות זו.

39. וזה אך הגיוני שחלומו של המדייני יהיה אישי, שכן למה לו לחלום חלום לאומי המדבר על המדיינים כולם? הוא רק פוחד לחייו, המיוצגים על ידי אוהלו שלו. בנוסף, ייתכן שהשימוש ב'לחם' נועד לרמוז ל'מלחמה', ורק ישנו ערך מוסף לביטוי. ייתכן שניתן לחזק הצעה זו. בשירת דבורה מוזכר הביטוי "לחם שערים", כששם הניקוד מעיד על משמעות ה'מלחמה'. הדמיון בין הביטויים, וקרבתם הספרותית (שני סיפורים עוקבים) מחזקים אפשרות זו.

40. הכפילות "את מדין ואת כל המחנה" מחזקת את התחושה שפותר החלום מפרז בפתרונו מעבר למה שהחלום עצמו הציג.

"לה' – ולגדעון" – קריאה בסיפור גדעון (שופטים ו'ח')

ניתן כעת לשוב לתמיהה שהעלינו: אם נסים גדולים לא חיזקו את גדעון, כיצד ידיעה על אודות פחדם של המדיינים מספיקה לכך? ניתן אולי להשיב באופן זה: לגדעון כבר הוכח שה' הבטיח להושיע, אך אירועים מסוימים כבר גרמו לו לחשוש בעבר שה' לא יושיע 'כאשר דיבר'. בעמדו במחנה מדיין, ובראותו את הפחד הרב במחנה העצום, מבין גדעון שישועת ה' כבר החלה – בהמסת לב המדיינים – והדיון בינו לבין ה' נחתם סופית בהסכמה לישועת ישראל. כשהוא רואה ש'ה' יצא לפניו, והוא חוזה עתה בישועת ה' המתרחשת, או אז גדעון משתחוה. מתוך הבנה שה' כבר החל את הישועה, יכול גדעון לעלות אל מחנה ישראל ולדרבנם באמירה "קומו כי נתן ה' בידכם את מחנה מדיין" (ז', טו) – כפי שנפתחה היחידה: "קום רד במחנה כי נתתיו בידך" (ז', ט).

סיכום ביניים

סיפור גדעון נפתח בעימות בין ה' (המיוצג על ידי האיש הנביא) ובין גדעון. ה' דורש מישראל לעזוב את אלוהי האמורי אם הם רוצים שה' יושיעם, ואילו גדעון טוען כי על ה' להושיעם למרות חטאיהם. בתחילה שולח ה' את גדעון להרוס את מזבח הבעל, ולאחר שפעולה זו אינה משפיעה על העם, גדעון מבקש מה' את אותות הגיזה, כדי לדעת שה' יושיע את ישראל גם כעת. הסכמתו של ה' מתבררת כפשרה: אמנם ה' יושיע את ישראל ביד גדעון, אך המלחמה צריכה לשמש כלי להשבת ישראל אל ה'. החשש המובע בדברי ה': "פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי" (ז', ב), מוביל להפחתת צבאו של גדעון עד למינימום של 300 לוחמים – המיוצגים על ידי בני אביעזר. לאחר שהמשא ומתן בין ה' ובין גדעון נחתם, גדעון מצווה לרדת להילחם במחנה מדיין. חלום המדייני מאשר לגדעון כי ישועת ה' כבר החלה לנגד עיניו, והוא מתכונן למלחמה.

לאור התקדמות העלילה עד כה, מצפה עתה הקורא לשמוע מה יתרחש בסופה של המלחמה: האם ישראל יראו בה את יד ה' – כפי התכנון האלוהי – או שיאמרו "ידי הושיעה לי"? עד לנקודה זו, הסיפור תיאר כיצד נוצרה הסיטואציה המדוברת. מעתה תעסוק עלילת הסיפור בשאלה זו: האם – למרות כל התכנונים וההכנות – ישראל לא יחזרו בתשובה?

ז. הקרב הראשון (ז', טז-כב)

גדעון מכין את צבאו למתקפה:

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מִמְּנֵי תִרְאוּ וְכֵן תַּעֲשׂוּ וְהָיָה אֲנֹכִי בְּאֶרְצָה הַמַּחֲנֶה וְהָיָה כְּאֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה
בְּנֵי תַעֲשׂוּן. וְתַקְעֶתִּי בְּשׁוֹפָר אֲנֹכִי וְכָל אֲשֶׁר אִתִּי וְתַקְעֶתֶם בְּשׁוֹפְרוֹת גַּם אַתֶּם סְבִיבוֹת
כָּל הַמַּחֲנֶה וְאָמַרְתֶּם לַה' וְלַגְּדֵעוֹן (ז', יז-יח).

ניכר כי גדעון מדגיש בדבריו את תפקידו החשוב במערכה, והדבר בולט בשימוש הרב יחסית בלשון יחיד מדבר. באמת, הפסוק הראשון בדבריו נועד כולו רק כדי להדגיש ללוחמים כי הם יעשו בדיוק את מה שגדעון יעשה. מפתיעה במיוחד דרישת גדעון מצבאו לומר "לה' ולגדעון!". אזכור שמו של גדעון בחדא מחתא עם ה' כמי שהמלחמה 'מוקדשת' לו יוצר תחושת אי-נוחות. האם גדעון חפץ לזכות בכבוד ויקר ממלחמה זו? בהקשר התמטי שאנו מציעים במאמר זה, מדובר בבעיה חמורה: אם גדעון יזכה בכבוד כמושיע, עלולים ישראל שלא לראות בה' את המושיע – כי אם בגדעון, ומטרת הישועה תרד לטמיון. אמנם, ניתן להסביר את הקריאה "לה' ולגדעון" בצורה תמימה יותר, אולי בדומה לפסוק "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (שמות י"ד, לא). לפי זה, כוונת האמירה הזו היא קבלת העובדה שגדעון פועל בשליחות ה', ולכן יש להאמין בו – כחלק מן האמונה בה'. האפשרות ה'נכונה יותר' תוכל להתברר רק על פי התנהגותו של גדעון בהמשך.

כפי שהראה עסיס,⁴¹ לאחר התקיעה בשופר וניפוץ הכדים על ידי גדעון ומאה האנשים שאתו, מתוארת המלחמה פעמיים:

ז', יב	ז', כ-כא
וַיִּתְקְעוּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הַשּׁוֹפְרוֹת	וַיִּתְקְעוּ שְׁלֹשׁ הָרְאָשִׁים בְּשׁוֹפְרוֹת וַיִּשְׁבְּרוּ הַכִּדִּים וַיַּחֲזִיקוּ בְיַד שְׂמֵאוֹלָם בַּלְפָּדִים וּבְיַד יְמִינָם הַשּׁוֹפְרוֹת לְתַקֹּעַ וַיִּקְרְאוּ חֶרֶב לַה' וַיִּלְגְּדוּן. וַיַּעֲמְדוּ אִישׁ תַּחְתּוֹ סָבִיב לַמַּחֲנֶה
וַיִּשֶׂם ה' אֶת חֶרֶב אִישׁ בְּרַעְהוּ וּבְכָל הַמַּחֲנֶה ⁴² וַיִּגַּס הַמַּחֲנֶה עַד בַּיִת הַשֵּׁטָה צָרְרָתָה עַד שְׁפַת אֲבֵל מְחֹלָה עַל טָבַת.	וַיִּרְץ כָּל הַמַּחֲנֶה וַיִּרְעוּ וַיִּנִּסּוּ [וַיִּנּוּסוּ קרין].

בשני התיאורים אותה הפתיחה – התקיעה בשופרות; ואותו הסיום – מנוסת המחנה. הכתיבה הכפולה נועדה, כפי שמעיר עסיס, לתאר את המלחמה משתי נקודות מבט שונות. הפעם הראשונה מתארת ניצחון טבעי: מנוסת המחנה נגרמה בשל הפחדת המדיינים בעזרת הכדים המנופצים והשופרות, ואולי גם בשל הקריאה המזכירה גם את גדעון – אשר כה פחדו ממנו (על פי חלום המדייני ושרו). הפעם השנייה מתארת ישועה נסית, אשר בה שם ה' את חרב איש ברעהו. לפיכך, בנקודת מבט זו – בניגוד לקודמתה – השופרות מתוארים כביכול כתוקעים מעצמם: "ויתקעו שלש מאות השופרות". בתיאור הראשון, הטבעי, מעשי האדם מתוארים

41. לעיל, הערה 1, עמ' 68-70.

42. ייתכן שהתחביר המוזר "חרב איש ברעהו ובכל המחנה", במקום 'חרב איש ברעהו בכל המחנה', נועד לרמוז לאותם 'איש' ו'רעהו' מהחלום ולחשש האישי בחלום, ההופך בפתרונו לחשש ל'כל המחנה'. כך בביצוע ה'נמשל', ה' מבצע את הנאמר בחלום: "איש ברעהו", ובפתרונו: "ובכל המחנה".

"לה' – ולגדעון" – קריאה בסיפור גדעון (שופטים ו'ח')

באריכות רבה, ואילו התוצאה מתומצתת לחמש מילים בלבד: "וירץ כל המחנה ויריעו ויניסו [וינסו קרי']" (ז', כא); בתיאור השני, הנסי, מעשי האדם מתומצתים לכדי ארבע מילים בלבד: "ויתקעו שלש מאות השופרות" (ז', כב),⁴³ בעוד שהתוצאה הנסית מתוארת באריכות.

התיאור הכפול של המלחמה מבליט את הספק העומד ברקע חציו השני של סיפור גדעון: האם ישראל יראו במלחמה תוצאה של יד ה' וישובו בתשובה? את אותה המלחמה ניתן עדיין לפרש כישועה נסית של ה', וכן להפך – כתחבולה מתוחכמת ומבריקה של גדעון, אשר מתוך חלום המדייני הבין – למרבה האירוניה – כיצד הוא יכול להסתדר לבד... התיאור הכפול מחדד את השאלה המרכזית: האם כל ההכנות האמוניות למלחמה היו לשווא? האם ישראל יראו בה' את המושיע, או שיתלו זאת בגדעון ואנשיו? מעתה יעבור הסיפור לעקוב אחר מעשיו של גדעון, שיפגמו – במתכוון או לא – באפשרות לראות במלחמה תוצאה של ישועת ה'.

ח. איסוף הצבא מחדש והריב עם איש אפרים (ז', כג - ח', ג)

לאחר מנוסת מחנה מדיין נכונה לקורא הפתעה: כל השבטים שנדרשו לעזוב לפני כן את המחנה ("איש ישראל") חוזרים ורודפים אחרי מדיין. הדבר סותר את ציוויו הקודם של ה' להחזירם, כדי שלא יגידו ישראל "ידי הושיעה לי". עם מספר כה גדול של רודפים, כיצד לא יאמרו ישראל שידם הושיעה להם?⁴⁴

גדעון אף מוסיף ומזעיק את איש אפרים ללכוד את המים אשר למדיין. לאחר לכידת עורב וזאב והבאת ראשיהם לגדעון, פותחים בני אפרים בריב עם גדעון, על כך שלא קרא להם מוקדם יותר למלחמה. תשובתו של גדעון משמעותית ביותר לענייננו:

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מַה עָשִׂיתִי עִתָּה כִּכֶּם הֲלוֹא טוֹב עֲלֵלֹת אֶפְרַיִם מִבְּצִיר אַבְיֶעֶזֶר. בְּיָדְכֶם נָתַן אֱלֹהִים אֶת שְׂרֵי מְדִיָּן אֶת עֲרֵב וְאֶת זָאֵב וּמָה יִכְלָתִי עֲשׂוֹת כִּכֶּם (ח', ב-ג).

תשובתו של גדעון מעידה לכאורה על צניעות, ואף על חכמה דיפלומטית רבה. אך קריאתה בהקשר העלילתי שלנו, כשהשאלה העומדת ברקע הדברים היא האם ישראל יראו את ישועת ה' במלחמה, אינה נטולת פגמים. בלודורן⁴⁵ עומד על כך,

43. ואף מעט מילים אלו שוללות מהתוקעים בשופר את פעולתם ומנכסות אותה לשופרות עצמם, כפי שהערנו לעיל.

44. לכאורה ניתן לטעון כי המכה הראשונה במחנה מדיין היא זו שהכריעה את הכף, ולפיכך כמות הרודפים אינה משנה דבר, ובני ישראל יראו זאת עדיין כישועת ה'. הדבר יופרך בהמשך בפיו של גדעון עצמו, שיטען באוזני איש אפרים כי "טוב עללול אפרים מבציר אביעזר" (ח', ב). הטענה הגלומה בדבריו תישמע כאמירה צינית, אם אכן המשך המרדף נתפס בעיני העם כפחות בחשיבותו.

45. לעיל, הערה 1, עמ' 150-151.

שגדעון מפחית מאוד בדבריו מערכה של מתקפת הפתע על מחנה מדיין, באמרו שלכידת שרי מדיין טובה יותר ממה שהוא עשה. שתי בעיות בכך: ראשית, הוא מתאר את מעשי אפרים בהריגת עורב וזאב כטובים יותר מן ההתקפה הראשונית, שהיא – את זאת הקורא כבר יודע – מעשי ה'. כביכול, פעולתם של אפרים גברה על פעולת ה'. שנית, גם ישועת ה' מתוארת בפיו כמעשה ידיו!⁴⁶

לסיפור הריב עם בני אפרים יש מספר ארמזים לסיפור הריסת מזבח הבעל:

1. השורש רי"ב מרכזי בשני הסיפורים. בסיפור הריסת המזבח: "ויאמר יואש לכל אשר עמדו עליו האתם תריבון לבעל... אשר יריב לו יומת עד הבקר אם אלהים הוא יריב לו כי נתן את מזבחו. ויקרא לו ביום ההוא ירבעל לאמר ירב בו הבעל כי נתן את מזבחו" (ו', לא-לב). במקביל, גם הוויכוח עם בני אפרים מוצג כריב: "ויריבון אתו בחזקה" (ח', א). אלו הן שתי ההופעות היחידות של שורש זה בסיפור גדעון.

2. בשני הסיפורים באים אנשים מישראל בטענות אל גדעון על כך שעשה את 'הדבר הזה'. אנשי עפרה תמהים: "מי עשה הדבר הזה... גדעון בן יואש עשה הדבר הזה" (ו', כט); ובני אפרים אומרים: "מה הדבר הזה עשית לנו...". (ח', א). גדעון אף מרגיע את בני אפרים בלשון דומה: "אז רפתה רוחם מעליו בדברו הדבר הזה" (ח', ג).⁴⁷

3. אנשי עפרה, כמו גם איש אפרים, מתפייסים בעזרת טיעון הגיוני: תאולוגי ("האתם תריבון לבעל") או דיפלומטי ("הלוא טוב עללות אפרים מבציר אביעזר").

ההשוואה מציגה את בני אפרים כעומדים לצדם של בני עפרה, עובדי העבודה הזרה, בתקיפת מעשיו של גדעון. למעשה, הדעת נותנת שכמו כל ישראל גם בני אפרים – במציאות – אכן עבדו את הבעל. לאור זאת, מעניין לשים לב לכך שאת מעשי אפרים מייחס גדעון ל'אלהים': "בידכם נתן אלהים את שרי מדין את ערב ואת זאב ומה יכלתי עשות ככם" (ח', ג). השימוש בשם 'אלהים' בפי גדעון הוא חריג בסיפור,⁴⁸

46. בכך גדעון בוחר להציג את הקרב – שתואר, כזכור, משתי נקודות מבט – בצורה הטבעית, ולא הנסית.

47. "הדבר הזה" מופיע בספר שופטים רק עוד פעם אחת, בדברי בת יפתח לאביה: "ותאמר אל אביה יעשה לי הדבר הזה..." (י"א, לז).

48. שם 'אלהים' (בזיקה לה) מופיע מספר פעמים בסיפור גדעון: לראשון מביניהם, תיאור מלאך ה' כ'מלאך האלהים' (ו', כ), כבר הצענו הסבר. לאחריו מופיע הכינוי בסיפור אותות הגיזה (ו', לו-מ), ומפרשים שונים (עיינו למשל: עסיס [לעיל, הערה 1], עמ' 49) העירו, שהדבר רומז לריחוק מסוים בין ה' לגדעון. הפעם השלישית היא בדברי המדייני: "נתן האלהים בידו את מדין...". (ז', יד), והדבר מוסבר בפשטות בשל העובדה שמדובר בנכרי, שאינו מכיר את ה' (בפי גויים במקרא, שמו של ה' הוא לרוב 'אלהים'). לאור זאת נראה, שהבחירה בשם

"לה' – ולגדעון" – קריאה בסיפור גדעון (שופטים ו'ח')

והוא מופיע דווקא כשפונה גדעון לאנשי אפרים, העובדים את הבעל. לדעת בלודורן,⁴⁹ ישנה גם בכך ביקורת מסוימת על גדעון. אמנם גדעון ללא ספק מתכוון לאלוהיו שלו, וכוונת דבריו היא שה' נתן ביד בני אפרים את עורב וזאב, אך דבריו מותירים פתח להבנה כי 'אלהים' שלהם – הבעל – הוא שנתן אותם בידם. ההשוואה לסיפור הריסת המזבח, שבו השם 'אלהים' יוחס בפועל לבעל ("אם אלהים הוא ירב לר' – ו', לא), מחזקת את ההבנה הזו. דברי גדעון מובנים עתה באופן אחר. כביכול אומר גדעון: 'אלהיכם נתן בידכם, בני אפרים, את עורב וזאב; והדבר גדול יותר ממה שאני עשיתי בקרב הראשון, שלמעשה נוצח על ידי ה'!

לסיכום: דבריו של גדעון, המפחיתים מעצמתה של ישועת ה', מובילים למחשבה השלילית "ידי הושיעה לי". הוויכוח עם בני אפרים נחתם במילים: "אז רפתה רוחם מעליו בדברו הדבר הזה" (ח', ג). רוחם של בני אפרים רפתה מעל גדעון, אך מכאן ואילך, ה'רוח' הנוספת שהופיעה בסיפור גדעון, זו שלבשה את גדעון בתחילת המלחמה, תרפה מעליו גם היא. ה' לא יתואר שוב כדמות פועלת בסיפור, עד סוף ימי גדעון.⁵⁰

ט. המרדף אחר זבח וצלמונע (ח', ד-כא)

תיאור הקרב במחנה מדיין נפתח במילים: "ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו..." (ז', ט). פתיחה דומה נמצאת כאן, עם חידוש המרדף בעבר הירדן: "ויבא גדעון הירדנה עבר הוא ושלוש מאות האיש אשר אתו" (ח', ד). הפתיחה הזוהי קוראת להשוואה בין שני שלבי המלחמה: מתקפת הפתע – שיסודה בפעולת ה' וסיועו, והמרדף בעבר הירדן – שעליו אחראי גדעון בלבד.

עיון בפרטי המרדף אחר מדיין בעבר הירדן מעלה מספר קשיים, הנוגעים לסיבת המרדף ונחיצותו. ראשית, המרדף מתרחש – מבחינת הרצף העלילתי⁵¹ – לאחר דין

'אלהים' במקומות מסוימים בסיפור גדעון היא מכוונת, והדבר מוביל את הקורא לצקת לתופעה משמעות ספרותית.

49. לעיל, הערה 1, עמ' 151.

50. באמת, כבר לפני כן ה' אינו מתואר כדמות פועלת בסיפור – מרגע שגדעון מצרף לצבאו שוב את אותם אנשים שה' ציווה להשיב לביתם. הדברים מצטרפים זה לזה: לאחר המעשים הפוגמים באפשרות לראות במלחמה את יד ה' הפועלת, ה' אכן כבר אינו מופיע.

51. חוקרים שונים הגיעו למסקנה, שהדיון עם בני אפרים נמצא שלא במקומו בעלילה, והוא למעשה התרחש לאחר שגדעון חזר מהמרדף (ראו למשל: אמית, לעיל, הערה 2, עמ' 146, 148). אם אכן כך הוא, הדבר אך מחזק את טענתנו, משום שלפי זה סיפור בני אפרים הוכנס בכוונת מכוון למקומו הנוכחי, כדי ליצור את התחושה שהמלחמה כבר הסתיימה ואין צורך במרדף נוסף. עם זאת, בשיטה זו ישנו קושי, שכן דברי גדעון על כך שהוא עצמו לא יכול היה לעשות יותר מלכידת שני שרי מדיין ("ומה יכולתי עשות ככם?") – לא ייתכנו לאחר שלכד את שני מלכי מדיין.

ודברים' עם בני אפרים, שניתן לקיימו רק בסיומה של המלחמה. כאמור, גדעון משווה את מעשיו להצלחתם של בני אפרים; אך מסקנתו מתוך השוואה זו – "ומה יכלתי עשות ככם?!" – אמורה הייתה לכאורה להעלות גיחוך בפי אנשי אפרים; שכן גדעון טוען שלא יכול היה לעשות יותר מלכידת שני שרי מדיין, אך עתה הוא רודף את שני מלכי מדיין! הכתוב אף רומז להשוואה בין שתי הלכידות, על ידי תיאורן בתבנית זהה:

וְלָכְדוּ שְׁנֵי שָׂרֵי מִדְיָן אֶת עֲרֵב וְאֶת זָאב (ז', כה).
וְלָכְדוּ אֶת שְׁנֵי מַלְכֵי מִדְיָן אֶת זָבַח וְאֶת צְלִמְנֹעַ (ח', יב).

התפייסותם של בני אפרים מובנת רק אם מבחינתם הניצחון כבר הושלם, ומלכי מדיין כבר אינם מהווים איום. גם אם גדעון ילכוד את מלכי מדיין הנמלטים, הדבר לא יחשב כמו מעשי בני אפרים, ולכידתם לא הייתה מוסיפה להם כבוד רב. כאמור, עצם העובדה שבני אפרים מרשים לעצמם לעצור את מרדפו של גדעון כדי להתריס נגדו, מוכיחה אף היא שהם לא ראו בהמשך המרדף דבר נחוץ.⁵²

שנית – בסיפור מלחמת אהוד במואב לכדו ישראל את מעברות הירדן למואב, ולא ראו צורך בהמשך המרדף אל ארץ מואב. לפיכך נראה שגם עתה, בסיפור גדעון, עם לכידת מעברות הירדן על ידי בני אפרים הסתיימה המלחמה. המשך המרדף הוא מפתיע.⁵³

שלישית – 'איש ישראל' שהצטרפו למרדף נעלמים לפתע, ושוב מוצא גדעון את עצמו בראש 300 לוחמים בלבד. 'איש ישראל' ישובו ויופיעו לאחר סיום המרדף (ח', כב). בכך נרמז שגם כל איש ישראל לא ראו בהמשך המרדף חלק חשוב בניצחון.

רביעית – זבח וצלמונע מלכי מדיין כלל לא הופיעו קודם לכן בסיפור גדעון,⁵⁴ ואין לקורא סיבה לחשוד שלאחר הריגת עורב וזאב נותרה עוד הנהגה למדיין. זבח וצלמונע 'מתחדשים' בסיפור יחד עם המרדף, והדבר אומר דרשני.

חמישית – בהמשך מובא סיכום הנופלים מול הנותרים במחנה מדיין: "וזבח וצלמונע בקרקר ומחניהם עמם כחמשת עשר אלף כל הנותרים מכל מחנה בני קדם והנפלים מאה ועשרים אלף איש שלף חרב" (ח', י). מסיכום זה ברור שרובו המוחלט של מחנה מדיין חוסל, והנותרים הם פחות מחצי מספר הלוחמים שהיו במחנה

52. אמנם, ייתכן שבני אפרים לא ראו צורך במרדף מפני שישבו בעבר המערבי של הירדן, בעוד שאנשי עבר הירדן המזרחי הבינו את חשיבותו. עם זאת, לדברינו ישנן גם ראיות נוספות כדלהלן.

53. ניתן אולי להציע רמז נוסף לכך שהמלחמה כבר הסתיימה. הצור והיקב המוזכרים בהריגת שרי מדיין מזכירים אולי את הגת והצור בסיפור הקדשת גדעון. אם כן, הדבר מקנה תחושה של סגירת מעגל – חתימה מעין הפתיחה.

54. זאת בניגוד למנהיגים עגלון וסיסרא, שחיסולם מרומז מראש על ידי הזכרתם כבר בתחילת הסיפור.

גדעון הראשוני (לפני סינון הלוחמים). הדבר מעיד על כך שמדובר במרדף אחרי מספר מועט יחסית של מדיינים, שכבר אינם מהווים איום.

"יתכן שאפילו מדיין בטוחים שהמלחמה כבר נגמרה בהפסדם, ושאינן סיבה הגיונית בעולם לבצע מרדף שכזה אחריהם. כשגדעון מתקיף את המחנה בקרקור, נאמר: "ויך את המחנה והמחנה היה בטח" (ח', יא). ביטחונם המופרז של מדיין למרות הפסדם מובן יותר לאור הנחה זו.⁵⁵

אם אכן המרדף לקרקור לא היה נחוץ בהכרח, מדוע גדעון עשה זאת? התשובה ניתנת בסוף היחידה, כשגדעון מברר מה אירע לאחיו בני אמו. קריאתו לא משאירה מקום לספק: "ויאמר אחי בני אמי הם חי ה' לו החיתם אותם לא הרגתי אתכם" (ח', יט). גדעון נשבע – בשם ה' – שאילו מלכי מדיין לא היו הורגים את אחיו, לא היה הורג אותם! המרדף בעבר הירדן המזרחי נועד לפיכך למטרה אחת: לכידת זבח וצלמונע ונקמה בהם. הדבר מודגש בדברי גדעון לאנשי סוכות: "ואנכי רדף אחרי זבח וצלמונע מלכי מדיין" (ח', ה). בנוסף, המרדף מסתיים בכך שגדעון לוכד את זבח וצלמונע, אך את כל המחנה רק "החריד" (ח', יב); מכאן שהכאת המחנה לא הייתה

55. בדרכי המלחמה המקובלות במקרא נהוג לרדוף אחר האויב לאחר המכה הראשונה בשדה הקרב; על כך אין חולק. אכן, גם בסיפור גדעון התבצע מרדף לאחר הקרב הראשון, והצטרפו אליו שבטי נפתלי, אשר ומנשה. מרדף זה היה עיקר הקרב, ובו הוכו עשרות אלפי המדיינים. טענתנו היא רק שהמרדף אל מעבר לירדן היה פחות נחוץ. כפי שנאמר למעלה, אהוד לדוגמה לא ראה צורך במרדף אל עורף האויב. אין אנו מומחים לתורת המלחמה, אך נדמה כי לאחר שרוב מוחלט של הצבא הוכה במרדף, יש צורך לרדפו אל תוך ארצו רק כשהמטרה היא כיבוש המוחלט ושעבודו. במקרה של עם נודד כמדיין, לא נראה לנו שכך הדבר. כמוכן, קיום מרדף שכזה – גם כשאינו מהווה הכרח – אינו דבר מגונה כשלעצמו במקרא; הבעיה היא רק במקרה דנן, שהדבר מתנגש עם רצון ה' שישאל ידעו כי ידו הושיעה להם. טענה נוספת שניתן להעלות כנגד דברינו היא, שהיה צורך בקיום המרדף כדי להושיע את תושבי סוכות ופנואל, החוששים עדיין מידם של זבח וצלמונע. דבריהם של אנשי סוכות: "הכף זבח וצלמונע עתה בידך כי נתן לצבאך לחם" (ח', א) מתפרשים לשיטה זו כמבטאים את אימתם של אנשי סוכות ממלכי מדיין, שעדיין יכולים לנקום בהם. אין הכרח בקריאה זו, אך מספר בעיות מטרידות אותנו בה: כיצד זבח וצלמונע – העסוקים כעת בניסה מהירה מזרחה – ידעו שהרחק מאחוריהם דווקא אנשי סוכות החליטו לתת לגדעון לחם ויענישו אותם על כך? מדוע שיחשדו בהם? ואם אכן טענתם של אנשי סוכות כה הגיונית, ונובעת מפחדם המוצדק מהאויב העריץ, מה חלף במחשבותיו של גדעון שבחר להענישם על כך? איזו הצדקה מצא לעצמו, שתשקיט את מצפונו שלו? הרי גם אם בסופו של דבר החליט גדעון כמה החלטות שהתבררו כשגויות, עדיין מדובר באדם ראוי שה' בחר בו, ולא מתאים לו לנהוג – כבנו אבימלך – בעריצות יוצאת דופן באכזריותה. לנו נשמעת טענתם של אנשי סוכות כהתנשאות ולא כחשש לחייהם (וראה ברש"י על אתר), והיא לא נובעת מפחדם אלא מחוסר רצונם לעזור לאנשי גדעון. אנשי סוכות, שראו את מחנה מדיין בורח כל עוד נפשו בו, אינם אמורים לחשוש לחייהם, לפחות לא בתקופה הקרובה. עם זאת ולמרות הכול, קשה למצוא הסבר מניח את הדעת לדין ולדברים עם אנשי סוכות, וצריך עיון.

בראש מעייניו. הצטרפותם של 300 הלוחמים לגדעון, בעוד שכל איש ישראל עזבוהו, משתלבת עם טענתנו שהכתוב מזהה אותם עם בני אביעזר, משפחתם של גדעון ואחיו, ועל כן הם מצטרפים למסע הנקמה.

העובדה שמדובר בנקמת אישית מודגשת גם על ידי המעבר מלשון רבים ללשון יחיד בין שני חלקי המלחמה. בהתקפת הפתע, גדעון ואנשיו מתוארים בלשון רבים:

וַיִּתְקְעוּ בַשּׁוֹפְרוֹת... וַיִּתְקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הָרָאשִׁים בַּשּׁוֹפְרוֹת וַיִּשְׁבְּרוּ הַפְּדִים וַיַּחֲזִיקוּ בְיַד שְׂמֹאלֵם בַּפְּדִים... וַיִּקְרְאוּ חֶרֶב לָהּ וּלְגִדְעוֹן. וַיַּעֲמְדוּ אִישׁ תַּחְתָּיו סָבִיב לַמַּחְנֶה... (ז', יט-כא).

במרדף האישי גדעון מתואר שוב ושוב בלשון יחיד בלבד, ואף שהוא רודף יחד עם אותם 300 איש:

וְאֶנְכִי רֹדֵף אַחֲרֵי זָבַח וְצִלְמֹנֶעַ... לְכֹן בָּתַת ה' אֵת זָבַח וְאֵת צִלְמֹנֶעַ בְּיַדִּי וְדַשְׁתִּי אֵת בְּשָׂרְכֶם... וַיַּעַל מִשֶּׁם פְּנוּאֵל וַיִּדְבַר אֲלֵיהֶם כְּזֹאת... וַיֹּאמֶר גַּם לְאַנְשֵׁי פְּנוּאֵל לֵאמֹר בְּשׁוּבֵי בְשָׁלוֹם אֲתֶיךָ אֵת הַמַּגְדָּל הַזֶּה: וַיַּעַל גִּדְעוֹן דְּרָךְ הַשְּׂכוּנֵי בְּאֵהָלִים... וַיַּךְ אֵת הַמַּחְנֶה... וַיְנוֹסוּ זָבַח וְצִלְמֹנֶעַ וַיִּרְדְּף אַחֲרֵיהֶם וַיִּלְכֹּד אֵת שְׁנֵי מַלְכֵי מִדְּזֶן... וְכָל הַמַּחְנֶה הִחְרִיד. וַיִּשָּׁב גִּדְעוֹן בֶּן יוֹאֵשׁ מִן הַמַּלְחָמָה... (ח', ה-ג).

וכך הלאה.⁵⁶

לאור כל הנאמר לעיל, ניתן להסיק שהעלילה מתארת שני שלבים מנוגדים במלחמה, הנפתחים בלשון זהה: האחד מלחמת הישועה, שבה ה' אקטיבי ובולט; והשני הוא המרדף בעבר הירדן, מרדף לשם נקמה אישית, אשר נתפס כמיותר מבחינה צבאית, ואשר מראשיתו ה' אינו מופיע. שני שלבים מנוגדים: לה' – ולגדעון. העובדה שגדעון ואנשיו מתוארים כבר בפתיחת המרדף כ'עייפים ורודפים' (ח', ד) מראה על סיבוך במהלך המלחמה. גדעון מתואר כנזקק וצריך לבקש אוכל ועזרה מאנשי סוכות ופנואל, והוא אינו מקבל אותה. התחושה היא שגדעון נטול סיוע

56. בסיפורים אחרים בספר שופטים ניתן לראות שימוש מעורב בלשונות יחיד ורבים: כך למשל בסיפור אהוד (ג', כז-ל), בסיפור אבימלך (ט', לד-לה, מג-מה) ובסיפור יפתח (א', לב-לג). ממצא דומה ישנו בספר יהושע: בכיבוש יריחו (יהושע ו', כ-כה) נמצא לשון רבים, אולם בניצחון על העי (שם ח') נמצא לשון יחיד ורבים מעורבים יחד. במלחמת מלכי הדרום נמצא שוב מגמה מעורבת (שם י', ז-יא, כח-מג), וכך גם במלחמת מלכי הצפון (שם י"א, ו-כג). גם במלחמות שאול בספר שמואל ניתן למצוא תופעה דומה. יתרה מכך: במלחמת נחש העמוני, שבה לכאורה היה צורך להדגיש את מנהיגותו של שאול (שהרי במלחמה הזו הוכח שאול הוא מלך ראוי), המלחמה מתוארת ברובה בלשון רבים. לאור הנתונים הללו, ניתן לראות שסיפור גדעון בהחלט יוצא דופן, שכן יש בו דיכוטומיה ברורה בין לשון רבים ללשון יחיד: בקרב המרכזי ישנו שימוש בלשון רבים בלבד (מלבד ח', יט: "ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו..."; אך גם שם מדובר ברבים, גדעון ואנשיו), ואילו במרדף יש שימוש בלשון יחיד בלבד. לפיכך, תחושתנו היא שהכתוב משתדל לשמור על הלשונות הללו במכוון.

"לה' – ולגדעון" – קריאה בסיפור גדעון (שופטים ו'ח')

אלוהי, ואף ישראל אינם מסכימים לעזור לו. גם כאשר גדעון מכה את מחנה מדין הבוטח, הכתוב מתאר את ניסיונו הכפול ללכוד אותם: "ויך את המחנה והמחנה היה בטח. ויגסו זבח וצלמנע וירדף אחריהם וילכד את שני מלכי מדין..." (ח', יא-יב). גדעון מכה את המחנה, אך שוב צריך לרדוף, ורק לאחר מכן מצליח ללכוד את זבח וצלמנע.⁵⁷ ראוי לציין כי קרב זה חריג בקרב מלחמות הישועה בספר שופטים, בכך שה' אינו מוזכר כפועל בו ישירות.⁵⁸

עד כאן ראינו כי גדעון נוהג שלא כשורה בהמשיכו את המרדף. אך הביקורת על מעשיו של גדעון מומחשת במיוחד בהתנהלותו מול אנשי סוכות ופנואל. הענשת אנשי סוכות ופנואל על כך שלא סייעו לגדעון במלחמתו אינה מוצדקת, לאור העובדה שמדובר במסע נקמה פרטי של גדעון על הריגת אחיו.

הענשת אנשי סוכות ופנואל רצופה בסימבוליקה, המרמזת כי מעשי גדעון מנוגדים למטרת שליחותו המקורית. את אנשי סוכות דש גדעון עם קוצי המדבר והברקנים. הדישה – פעולה המקבילה במקרא לחביטה⁵⁹ – מזכירה את פעולתו הראשונה של גדעון, חביטת החיטים בגת להניס מפני מדין. פעולתו הראשונה, עוד לפני שנשלח להושיע את ישראל, נועדה להציל את האוכל מיד מדין – לטובת ישראל, ואילו דישת אנשי סוכות בקוצים נעשתה למטרה ההפוכה – הענשת אנשים מישראל. סמיכות הפסוקים המדברים על הריגת אנשי פנואל והריגת אחי גדעון מבליטה את הדמיון בין מעשי מדין למעשיו של גדעון: "ויהרג את אנשי העיר. ויאמר אל זבח ואל צלמנע איפה האנשים אשר הרגתם בתבור" (ח', יז-יח). גדעון

57. מבחינה צבאית, העובדה שלאחר הכאת המחנה מלכי מדין נסים, ויש צורך לרדוף אחריהם שוב, מובנת וסבירה; אך בתיאור המתומצת של הקרב ניתן היה בקלות לדלג על כך ולספר כי גדעון הכה את המחנה ולכד את שני מלכי מדין. העובדה שהכתוב טורח לפרט את שני השלבים מחזקת את טענתנו. עצם הניצחון על 15000 איש בידי 300 איש יכול להיתפס גם הוא כהתערבות ה' במלחמה, וזאת על סמך התפיסה המקובלת לראות בניצחון 'מעטים מול רבים' התגלמות מפורשת של יד ה'. אין ברצוננו לדון בשאלה אם אכן ניצחון שכזה מהווה התגלמות יד ה' בהיסטוריה, אך שוב – נראה כי הכתובים מעבירים מסר אחר. בתיאור הקרב הראשון, כשה' שם את חרב איש ברעהו במחנה מדין, התערבות ה' במלחמה הוזכרה במפורש. כך הדבר גם במקומות רבים נוספים (למשל: מלחמות יהושע, דבורה וברק, יפתח ועוד). כאמור, גם הקרב הראשון של גדעון תואר פעמיים, כמלחמה טבעית וכמלחמה ניסית, והדבר מוכיח שאפילו כש-300 איש נלחמו מול 135,000 מדיינים, ניתן היה לראות בכך תוצאה של טקטיקה אנושית נבונה, היכולה להילמד בבתי ספר צבאיים, ולא דווקא נס שאין לשחזרו. בקרב בקרקור, שבו אנו עוסקים כעת, הכתוב אינו רומז על התערבות ה'. לפיכך (ומהסיבות הנוספות המפורטות בגוף המאמר), מסקנתנו היא שהתיאור מכוון להבנה שה' כבר אינו משגיח על גדעון בהשגחה הצמודה שלה זכה לפני כן.

58. דומה לו רק מלחמת אהוד במואב, אך לה קדמה קריאתו של אהוד: "רדפו אחרי כי נתן ה' את איביכם את מואב בידכם" (ג', כח).

59. ראו: ישעיהו כ"ח, כז.

הורג אנשים מישראל, כפי שמלכי מדיין הרגו אנשים מישראל.⁶⁰ בכל אלו גדעון – שנשלח להושיע את ישראל – מצטייר כדמות הפועלת בדיוק להפך, ופוגעת בישראל.⁶¹

בפנואל גדעון מנתץ את המגדל ואף הורג את אנשי העיר. הדבר מסמל את כשלון משימתו להחזיר את העם בתשובה בעזרת הניצחון במלחמה. בתחילה נשלח גדעון לנתץ את מזבח הבעל של אביו, ושם 'אנשי העיר' הם אויבי ה', עובדי הבעל; כעת גדעון מנתץ את מגדל פנואל והורג את 'אנשי העיר' – אויבי האישיים, שמיאנו לעזור לו במרדף.⁶²

יתרה מכך: העיר פנואל מוכרת מסיפורי יעקב, שאף נתן לה את שמה: "ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי" (בראשית ל"ב, ל). גדעון, בהקדשתו לשליחות, ציטט את דבריו של יעקב כמעט מילה במילה: "ויאמר גדעון אהה אדני ה' כי על כן ראיתי מלאך ה' פנים אל פנים" (ו', כב). ההשתלחות בעיר פנואל (= 'ראיית פני האל') מסמלת את שיבוש אותה שליחות, שבה ראה גדעון מלאך ה' פנים אל פנים. אם בעבר ניתץ את מזבח הבעל, הרי שעתה גדעון מנתץ את מגדלה של העיר, המסמלת בשמה את שליחותו של גדעון בשם ה'. הדבר נעשה "בשובי בשלום" (ח', ט), דבר המזכיר אף הוא את דבריו לאחר ראיית המלאך, שלאחריהם אמר לו ה' "שלום לך" (ו', כג).⁶³

היחידה מסתיימת בהריגת זבח וצלמונע על ידי גדעון, לאחר שאלה דורשים שהוא זה שיהרוג אותם – "קום אתה ופגע בנו כי כאיש גבורתו" (ח', כא). גבורתו של גדעון פתחה את סיפור גדעון, כשהמלאך קרא אליו: "ה' עִמָּךְ גבור החיל" (ו', יב). גדעון, שנשלח להושיע את ישראל בכוחו ובגבורתו ("לך בכוח זה"), משתמש בגבורתו דווקא לשם הנקמה האישית.

החתימה בגדעון הלוקח כשלל את השהרונים שעל צווארי הגמלים המלכותיים, משתלבת בהבנה ההולכת ונבנית שגדעון רואה עצמו כמנהיג מוצהר של ישראל.

60. ייתכן שגם הכיאסטיות בחזרה על מילים אלו ("ויהרג את אנשי העיר... איפה האנשים אשר הרגתם"), יש בה כדי להבליט את ההשוואה.

61. ייתכן שהפסוק: "וישב גדעון בן יואש מן המלחמה מלמעלה החרס" (ח', יג) רומז לכך שגדעון חזר מכיוון שונה מזה שבא בו. הדבר מסביר כיצד נתקל גדעון תחילה באנשי סוכות ורק לאחר מכן באנשי פנואל, בעוד שגם בדרכו הלך פגש בהם באותו הסדר. ייתכן לפי זה שגדעון ביצע עיקוף כדי להפתיע את אנשי סוכות, ואם כך הוא, הרי שהוא משתמש בטכסיסי מלחמה כנגד אנשים מישראל, כפי שעשה כנגד מדיין – דבר המחזק את הביקורת נגדו.

62. השורש נח"ץ מופיע בספר שופטים אך ורק בדברי המלאך בבוכים (כ', כ), ובסיפורי גדעון-אבימלך.

63. L.R. Klein, *The Triumph of Irony in the Book of Judges*, Sheffield 1988, p. 68.

"לה' – ולגדעון" – קריאה בסיפור גדעון (שופטים ו'ח')

לסיכום, נראה כי הכתובים מדגישים צדדים מעט פחות חיוביים במרדף אחרי זבח וצלמונע ובהתנהלות מול אנשי סוכות ופנואל. נראה לנו כי מטרת הביקורת היא לרמוז לבעיה העומדת במרכז הסיפור: גדעון מיוצג כביכול כמי שהושיע, ולכן הוא מרשה לעצמו לנהוג כמנהיג מול אנשי סוכות ופנואל ולדרוש מהם עזרה במרדף אחרי מלכי מדיין לשם מטרה אישית – הנקמה על מות אחיו. כשדמותו של גדעון מודגשת ומרכזית, הקורא מרגיש כי ההכרה בישועתו של ה' נדחקת הצידה. ניתן כבר להבין שישראל הגיעו למסקנה "ידי הושיעה לי"⁶⁴.

י. שלילת המלוכה ושליחת השלל (ח', כב-כח)

הביקורת על מעשיו של גדעון ממשיכה גם בסופה של העלילה, כשגדעון מציג את האפוד בעפרה, דבר אשר היה לו ולביתו למוקש. אך לפני כן מופיעים שני פסוקים המעידים על כך שגדעון מבין את מקומו בישועה: "ויאמרו איש ישראל אל גדעון משל בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך כי הושעתנו מיד מדין. ויאמר אלהם גדעון לא אמשל אני בכם ולא ימשל בני בכם ה' ימשל בכם" (ח', כב-כג). הדבר מעיד כי הרמזים הספרותיים שהצגנו, המבקרים את מעשיו של גדעון, לא באו להציג את גדעון כרודף שררה וכבוד, שהרי הנה הוכח שהוא מכיר בחשיבות עזרתו של ה' במלחמה. הביקורת באה בעיקר כנגד התוצאה של מעשי גדעון, שבעקבותיהם ראו בו ישראל את המושיע. לדבריהם, גדעון הוא זה שהושיעם מיד מדיין, ולכן הוא צריך למשול.

עם זאת, השוואה בין דברי איש ישראל לתשובת גדעון מעידה על חיסרון מסוים בדבריו:

איש ישראל: מְשַׁל בְּנוּ גַם אַתָּה גַם בְּנֶךָ גַם בֶּן בְּנֶךָ כִּי הוֹשַׁעְתָּנוּ מִיַּד מִדְיָן.
גדעון: לֹא אֶמְשַׁל אֲנִי בְּכֶם וְלֹא יִמְשַׁל בְּנֵי בְּכֶם ה' יִמְשַׁל בְּכֶם.

כפי שראינו, השאלה אם ישראל יראו בה' את המושיע, או שמא יחשבו שהמלחמה נוצחה בידי אדם, היא שאלה מרכזית בסיפור גדעון. שאלה זו זוכה לתשובה ברורה בדברי איש ישראל: "כי הושעתנו מיד מדין". דבריהם מוכיחים כי אכן ישראל אינם מבינים שה' הושיעם. והנה, גדעון בתגובתו אינו מתייחס לחלק זה של דבריהם, אלא רק שולל את הצעתם בלי הסבר לסירובו. הקורא רשאי לתמוה מדוע אין הוא מתקן את איש ישראל על אמירתם הצורמת ביותר; מדוע גדעון אינו מנמק את סירובו בטיעון שלו אנו מחכים: 'כי ה' הושיעכם מיד מדין'?! אין לשלול את האפשרות

64. כאמור, הביקורת על גדעון רומזת לכך שהבעיה שבה נפתח הסיפור לא נפתרה, וישראל עדיין לא הבינו שה' הוא המושיע. לפיכך גם הבעיה השנייה שפתחה את הסיפור – השעבוד למדיין – כביכול לא נפתרה, ואחרי מדיין חווים אנשי סוכות ופנואל יד קשה גם מגדעון.

שסירובו של גדעון נובע ממניע אחר (ענווה, שנאת הכבוד וכדומה), ולא מכך שהוא חולק על טענתם של ישראל כי הוא – גדעון – הושיעם.

בין אם יש אמת בדקדוק המוצע ובין אם לאו, איש ישראל עדיין רואים בגדעון את המושיע, ולפיכך גם את דמות המנהיג. גדעון עצמו, לאחר סירובו למשול, פונה לישראל שוב, והפעם מבקש מהם את נזמי הזהב ששללו. שתי אמירותיו נפתחות באותה הלשון: "ויאמר אלהם גדעון", וההשוואה ביניהן מראה כי אמנם גדעון שלל את המלוכה, אך ממשיך הוא לנהוג מנהג שררה: הוא מבקש מהעם את 'חלקו' בשלל.⁶⁵ הפסוק הבא מסכם למעשה את שללו של גדעון, תוך שהכתוב מחלק בין נזמי הזהב שניתנו לו לבין השלל שכבר לקח מהמלכים ומגמליהם. מנהגי שררה נוספים יוצגו בהמשך: הוא ירבה לו נשים (ח', ל), הוא יתחתן בנישואים 'דיפלומטיים' עם אישה משכם, ואחרי מותו ניתן יהיה לחוש באווירה שבה ברור שבניו אמורים למשול אחריו, למרות שלילתו המפורשת של גדעון את האפשרות הזו (ט', ב).

מן השלל שקיבל עושה גדעון אפוד. לאור קביעת גדעון כי ה' ימשול בישראל, נראה כי האפוד נועד לשאלה בה'. אך העובדה שנעשה מן השלל שביקש גדעון לעצמו, והעובדה שהציג אותו **בעירו בעפרה** (והכפילות מדגישה כי ישנה חשיבות רבה לעובדה שמדובר **בעירו של גדעון**), מדגישות את תפקידו המרכזי של גדעון בפולחן החדש. האפוד עשוי משלל המלחמה, ובכך גם נועד להזכיר את הניצחון – שנתפס על ידי ישראל, כאמור, כניצחונו של גדעון.

ברצוננו לטעון כי ישראל אינם עובדים את ה' דרך האפוד, כי אם את גדעון. את דברי גדעון "ה' ימשול בכם" הם אמנם מבצעים – בדרכם הבעייתית (האפוד) – אך

65. אנו מציגים את בקשת הנזמים כרמז למנהג שררה – נתינת חלק מן השלל למלך. יש מי שהבינו שגדעון ביקש את הנזמים למטרת הכנת האפוד לשם ה', ולא למטרת שררה. לשיטה זו קשה להסביר את מטרתו של פסוק כו: "ויהי משקל נזמי הזהב אשר שאל אלף ושבע מאות זהב לבד מן השהרנים והנטפות ובגדי הארגמן שעל מלכי מדין ולבד מן הענקות אשר בצווארי גמליהם". נזמי הזהב נמנים כאן בחדא מחתא יחד עם תכשיטיהם ובגדיהם של מלכי מדין ועם הענקות שבצווארי גמליהם. אלו, כזכור, נלקחו על ידי גדעון עם הריגת זבח וצלמונע: "ויקם גדעון ויהרג את זבח ואת צלמונע ויקח את השהרנים אשר בצווארי גמליהם" (ח', כא; יש הבדל מסוים בין הפסוקים, שכן בפסוק כא מדובר על השהרונים שעל הגמלים, ואילו בפסוק כו מדובר על ענקות בצווארי הגמלים, ואילו השהרונים הם על מלכי מדין; לפער בין הפסוקים ניתנו מספר הסברים, אך לכולי עלמא ניכר שמדובר בדברים דומים או זהים). לפיכך נראה שפסוק כו מסכם למעשה את כל השלל שקיבל גדעון. זאת ועוד אחרת: אם אכן כוונתו של גדעון הייתה לבקש תרומה להקמת אפוד לה', מדוע הציג זאת כשאלה שהוא שואל מהם שיתנו לו, ככתוב: "אשאלה מכם שאלה ותנו לי איש נזם שללר"? ובנוסף, מדוע לא מפורש בדברי גדעון כי הוא מתכוון לשם ה'? ניתן בהחלט להבין מן הכתוב שגדעון מבקש מהעם חלק בשלל כמנהיגם. החלטת גדעון להקים מהזהב אפוד (ודוק: דווקא מהזהב, ולא משאר השלל, שמן הסתם נשאר לגדעון) תתרחש מאוחר יותר.

"לה' – ולגדעון" – קריאה בסיפור גדעון (שופטים ו'ח')

לא משום שה' הושיעם, אלא משום שגדעון הושיעם, והוא פקד עליהם – כמנהיגם ומושלם – כי ה' ימשול בהם! לדעתנו, הדבר מדויק מן ההמשך: "ויהי כאשר מת גדעון וישובו בני ישראל ויזנו אחרי הבעלים וישימו להם בעל ברית לאלהים" (ח', לג). אילו היה כתוב 'ויהי אחרי מות גדעון' – כנהוג במקרא, ניתן היה להבין כי עבר זמן עד שהשפעתו של גדעון ותמיכתו בעבודת ה' עברו, ואז חזרו ישראל לסורם, כרגיל בסיפורי השופטים. אך תיאור הזמן "כאשר מת גדעון" מלמד על מיידיות: מיד עם מות גדעון עזבו בני ישראל את ה'.⁶⁶ הדבר מלמד כי עבודת ה' הייתה תלויה בדבר: ישראל עבדו את ה' אך ורק בשל ראייתם את גדעון כמושיעם, כמנהיגם וכמושלם, ומיד עם מותו – בטל הטעם – בטל המנהיג, וישראל שבו לעבודת הבעל. דימוי האפוד העשוי מנזמי הזהב כעבודה זרה, אף שמן הסתם נועד מראשיתו לעבודת ה', מתבקש מן ההשוואה לעגל – העשוי אף הוא מנזמי זהב,⁶⁷ אך גם מהשוואה למאורע אחר, בחיי יעקב. לאחר סיפור דינה, יעקב מבקש מבני ביתו להסיר את אלוהי הנכר שברשותם, ושם נאמר: "ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר אשר בידם ואת הנזמים אשר באזניהם ויטמן אתם יעקב תחת האלה אשר עם שכם" (בראשית ל"ה, ד). בקשתו של גדעון מהעם לתת לו את הנזמים מזכירה את דברי יעקב, ושם הרי מדובר באלוהי נכר!

אם הארמז ליעקב מכוון, הרי שישנה כאן שוב סגירת מעגל עם תחילת סיפור גדעון. בתחילת הסיפור פגש גדעון במלאך היושב 'תחת האלה' – כמקום שבו טמן יעקב את אלוהי הנכר והנזמים. סופו של הסיפור הוא בכך, שגדעון עצמו יוצר מהנזמים אפוד, ובכך פועל את הפעולה ההפוכה מזו של יעקב, המטמין את העבודה הזרה. למעשה, ישנה אפילו החמרה: אם בתחילת הסיפור ישנו בעפרה מרכז מקומי לפולחן הבעל, סופו של הסיפור הוא בהקמת האפוד באותה העיר, עפרה, אלא שעתה היא משמשת כמוקד פולחן ארצי.⁶⁸

סיכום: מלכות גדעון כנגד ישועת ה'

במאמר זה ניסינו להציג תמונה שלמה של עלילת סיפור גדעון. כפי שהודגש בפתחה, מדובר בהצעה, המבוססת על ההנחה שלסיפור כולו יש תמה מרכזית אחת.

66. ככל הידוע לנו, ישנו רק כתוב אחד נוסף המכיל את הנוסחה 'כאשר + מו"ת': "ויאמרו עבדיו אליו מה הדבר הזה אשר עשיתה בעבור הילד חי צמת ותבך וכאשר מת הילד קמת ותאכל לחם" (שמ"ב ב"ב, כא). גם שם מדובר במעשה מידי כפי שמסופר שם, שמיד לאחר שאמרו עבדי דוד אליו שהילד מת, הוא קם ואכל לחם, והמידיות במעשיו היא שגרמה לתמיהתם של עבדיו.

67. ראו למשל: עסיס (לעיל, הערה 1), עמ' 88; ח' שלום-גיאי, 'בין סיפור הקמת האפוד (שופטים ח, כד-כז) לסיפור הקמת העגל (שמות לב)', שנתון לחקר המקרא והמזרח הקדום יז, תשס"ז, עמ' 21-41.

68. T. Butler, *Judges (WBC)*, Colombia 2009, p. 222.

על אף ההסתייגות, נדמה כי הנחה זו מוצאת את ביטויה בכתובים, במרקם המילים ובתוכן; אך גם אם הקריאה המוצעת כאן לוקה בחסר, אנו מקווים שהקורא יראה חשיבות בחלק מן הנתונים שהצגנו.

הסיפור מתחלק לשניים: לפני המלחמה, ואחריה; ושני החלקים שלובים זה בזה מבחינה תמטית. החלק הראשון פותח בתיאור השעבוד למדיין, ובסופו עומד האיש הנביא ואומר לעם, כי ה' לא יושיעם אם לא יחזרו בתשובה. מיד לאחר מכן עומד גדעון ומציג דעה משלו: ה' צריך להושיע את ישראל גם אם לא יחזרו בתשובה. המשכו של החלק הראשון הוא בהתפתחות הדיון, שמסקנתו היא שה' אכן יושיע, אך ראשית יש ליצור סיטואציה שבה ישראל לא יוכלו עוד להתכחש לה' לאחר הישועה, ויראו בו את מושיעם ואלוהיהם. חציו השני של הסיפור בוחן אם הניסוי הצליח: אם ישראל הבינו כי ה' הושיעם, או טענו "ידי הושיעה לי" – כחשש המתואר בדברי ה'. חלק זה של הסיפור פותח בניסוח אמביוולנטי של המלחמה, והדבר מעמיד זו מול זו את שתי הפרשנויות האפשריות לניצחון. לאחר המלחמה, מעשי גדעון מובילים את העם – ברצונו או שלא ברצונו – מהכרה בישועת ה' להכרה כי גדעון הושיעם.⁶⁹ אף שגדעון קורא לבסוף "ה' ימשול בכם", ישראל רואים בו את המושיע. האפוד שיצר מתואר כעבודה זרה, והדבר מחזיר את הקוראים אל תחילת הסיפור, המתאר את פולחן הבעל בעפרה, וקובע: גדעון לא פתר את הבעיה, אלא החריף אותה. על רקע זה, סיפור אבימלך הוא המשך ישיר למגמת הירידה בסיפור: שם לא יופיע שם הו"ה כלל, והסיפור כולו יהיה בסימן עבודת הבעל.

את ישועת ה' החליפה ישועתו של גדעון. כמתואר בסיפור, איש ישראל מציג לגדעון להקים שושלת מלוכה, ומעתה ואילך בני ישראל רואים במלוכה את הפתרון לצרותיהם. ניתן לראות בסיפור גדעון נקודת מעבר בספר שופטים: עד סיפור גדעון לא ראינו שופט המתמנה למושל על ישראל; השופט היה מושיע – וחזר לביתו. מעתה, ישראל אינם מסתפקים בשופט הקם להושיע רק בעת צרה, אלא מקימים עליהם שופט אחר שופט. שופטים כמו יאיר הגלעדי, אבצן, אילון ועבדון, מתוארים כמי שקמו על ישראל רק לצורך מילוי תפקידי שררה ושלטון, ולא כמושיעים מטעם ה'. סיפור גדעון הוא גם הסיפור האחרון בספר, המסיים בחתימה הקבועה: "ותשקט הארץ... שנה" (ח', כח). מעתה ועד סוף ימי השופטים, הנוסחה תכיל את מספר שנות השפיטה של השופטים השונים: "וישפט את ישראל... שנה" (י', ב, ג; י"ב, ז, ט, יא, יד; ט"ו, כ). החתימה "ותשקט הארץ" מעלה את זכר ניצחונותיו של יהושע – המסתיימים במילים "והארץ שקטה ממלחמה" (יהושע י"א, כג; י"ד טו). חתימה נשגבת זו מפנה את מקומה לחתימה המסכמת את שנות 'מלכותם' של השופטים,

69. שוב רואים אנו צורך לציין, כי גדעון עצמו ראה בה' את המושיע. הביקורת העולה מן הפסוקים היא בעיקר על כך שמעשיו הובילו בסופו של דבר לכך שישראל ראו בו – ולא בה' – את המושיע.

"לה' – ולגדעון" – קריאה בסיפור גדעון (שופטים ו'ח')

ובכך ניכר כי המלוכה מחליפה בעיני העם את ישועת ה'. כך מובן מקומו המרכזי של סיפור גדעון ברצף סיפורי השופטים כנקודת מפנה ביחס שבין העם ואלוהיו.